

**Міністерство освіти і науки України
Західноукраїнський національний університет
Соціально-гуманітарний факультет
Кафедра психології та соціальної роботи**

Тантала Давид Васильович

**Використання рухливих ігор як засобу формування гендерної толерантності
дітей старшого дошкільного віку в роботі соціального працівника /
The use of active games as a tool for developing gender tolerance in senior preschool children
in the practice of a social worker**

Спеціальність: 231 Соціальна робота
освітньо-професійна програма – Соціальна робота
кваліфікаційна робота за освітнім ступенем «бакалавр»

Виконав студент
групи СР-41
Тантала Д.В.

підпис

Науковий керівник:
к.психол.н., доцент
Гірняк Г.С.

підпис

Кваліфікаційну роботу
допущено до захисту
«__» _____ 2025 р.
Завідувач кафедри

А.Н. Гірняк
підпис

Тернопіль – 2025

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ ГЕНДЕРНОЇ ТОЛЕРАНТНОСТІ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ.....	7
1.1. Поняття та сутність формування гендерної толерантності дітей старшого дошкільного віку	7
1.2. Рухливі ігри як засіб формування гендерної толерантності дітей старшого дошкільного віку	16
Висновки до першого розділу	24
 РОЗДІЛ 2. ДОСЛІДЖЕННЯ СТАНУ СФОРМОВАНOSTІ ГЕНДЕРНОЇ ТОЛЕРАНТНОСТІ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ.....	25
2.1. Діагностичний інструментарій для визначення стану сформованості гендерної толерантності дітей старшого дошкільного віку.....	25
2.2. Аналіз результатів вивчення стану сформованості гендерної толерантності дітей старшого дошкільного віку.....	30
Висновки до другого розділу	33
 РОЗДІЛ 3. ОБҐРУНТУВАННЯ МЕТОДИКИ ВИКОРИСТАННЯ РУХЛИВИХ ІГОР ЯК ЗАСОБУ ФОРМУВАННЯ ГЕНДЕРНОЇ ТОЛЕРАНТНОСТІ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ В РОБОТІ СОЦІАЛЬНОГО ПРАЦІВНИКА	34
3.1. Соціально-педагогічні умови й шляхи використання рухливих ігор як засобу формування гендерної толерантності дітей старшого дошкільного віку...34	
3.2. Дослідження ефективності методики використання рухливих ігор як засобу формування гендерної толерантності дітей старшого дошкільного віку...40	
Висновки до третього розділу	43
ВИСНОВКИ.....	45
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	48
ДОДАТКИ	53

ВСТУП

Актуальність дослідження.Формування та розвиток демократичного українського суспільства вимагає впровадження принципів рівності, поваги до прав людини та толерантності в усі сфери суспільного життя. Однією з важливих умов такої трансформації є гармонізація міжособистісних та соціальних взаємин на основі гендерної соціалізації. У цьому контексті актуалізується питання гендерної рівності, яке охоплює всі рівні функціонування – від інституційного до особистісного. Особливого значення це питання набуває у сфері освіти, а саме у дошкільному періоді, коли закладаються базові установки, переконання та моделі поведінки. Дошкільний вік є сензитивним для формування ключових якостей особистості, зокрема гендерної толерантності, яка визначає сприйняття та повагу до представників як власної, так і протилежної статі.

Зазначимо, що сучасна освітня парадигма дедалі більше тяжіє до інтеграції гендерного підходу в освітні та виховні процеси, адже розвиток демократичної держави неможливий без утвердження принципів рівності й недискримінації. Українське законодавство надає правову базу для реалізації гендерної політики в освіті, зокрема в Конституції України, Законах України «Про освіту», «Про дошкільну освіту», «Про забезпечення рівних прав і можливостей жінок і чоловіків», а також у міжнародних нормативних документах, ратифікованих Україною. Одночасно з нормативним закріпленням ідеї рівності, у суспільстві все ще зберігається значна кількість гендерних стереотипів, які впливають на соціалізацію дітей. Як наслідок, у сучасних закладах дошкільної освіти часто відтворюються традиційні уявлення про «чоловіче» та «жіноче», що формує в дітей обмежені уявлення про власну роль у суспільстві.

У зв'язку з цим виникає потреба в інтеграції ефективних педагогічних та соціально-психологічних інструментів, здатних забезпечити гармонійне формування гендерної свідомості дитини. Одним із таких інструментів є рухливі ігри, які, будучи провідною діяльністю дітей дошкільного віку, мають великий виховний потенціал. Саме через гру дошкільник пізнає соціальні ролі, взаємодіє з іншими, вчиться співпраці, емпатії, повазі до іншості. Використання рухливих

ігор у роботі з дошкільниками дозволяє моделювати ситуації, які сприяють руйнуванню гендерних стереотипів, розвитку поваги до іншої статі та формуванню демократичного стилю взаємодії.

Соціальний працівник, як фахівець, що працює із середовищем розвитку дитини, має можливість використовувати ігрові практики як інструмент впливу на гендерну соціалізацію. Через створення умов для спільної ігрової діяльності, участі у змішаних гендерних групах, включення в нетипові для статі види ігор можна поступово досягати змін у світоглядних установах дитини, її поведінці, ставленні до себе та інших. При цьому важливу роль відіграє рефлексія, бесіда, обговорення ігрових ситуацій, що дозволяють дитині усвідомити досвід взаємодії та трансформувати свої уявлення про норми поведінки.

Значущість дослідження полягає ще й у тому, що в Україні досі обмежена кількість практико-орієнтованих розробок, присвячених формуванню гендерної толерантності саме в контексті дошкільної освіти. Значна частина наявних методик або зосереджена на шкільному віці, або не враховує специфіку вікових особливостей дошкільників. З огляду на це, виникає необхідність у науковому обґрунтуванні та апробації таких засобів, які б поєднували природну для дитини діяльність – гру – із цілеспрямованим впливом на розвиток її особистісних якостей. Рухливі ігри – саме той інструмент, який дозволяє поєднати фізичну активність, соціальну взаємодію та формування гуманістичних цінностей.

Крім того, сучасні виклики, пов'язані з воєнним станом, соціальною нестабільністю, посилюють потребу в розвитку толерантності, стресостійкості, вміння співіснувати з іншими. Гендерна толерантність у цьому контексті виступає як частина загальної культури ненасильства, поваги до людини, здатності приймати іншого. Робота соціального працівника в цьому напрямку повинна бути системною, науково обґрунтованою і чітко спрямованою на створення освітнього середовища, в якому кожна дитина почуватиметься вільною, рівною та прийнятою. Саме тому дослідження проблеми використання рухливих ігор як засобу формування гендерної толерантності дітей старшого дошкільного віку є не лише своєчасним, а й стратегічно важливим для розвитку інклюзивного та гуманістичного підходу в соціальній роботі з дітьми.

Відтак актуальність вказаної проблеми визначила необхідність вибору теми кваліфікаційної роботи – **«Використання рухливих ігор як засобу формування гендерної толерантності дітей старшого дошкільного віку в роботі соціального працівника»**.

Об’єкт дослідження: гендерна толерантність дошкільників як соціально-психологічний феномен.

Предмет дослідження: особливості використання рухливих ігор як засобу формування гендерної толерантності дітей старшого дошкільного віку.

Мета дослідження: теоретично обґрунтувати експериментально апробувати методику використання рухливих ігор як засобу формування гендерної толерантності дітей старшого дошкільного віку в роботі соціального працівника.

Завдання дослідження:

1. З’ясувати стан проблеми формування гендерної толерантності у дітей дошкільного віку.
2. Виявити психолого-педагогічний потенціал рухливих ігор як інструменту формування гендерної толерантності дітей дошкільного віку.
3. Охарактеризувати рівні розвитку гендерної толерантності у дітей старшого дошкільного віку.
4. Обґрунтувати методику використання рухливих ігор як засобу формування гендерної толерантності дітей старшого дошкільного віку в роботі соціального працівника та експериментально перевірити її ефективність.

В процесі реалізації завдань дослідження був використаний комплекс **методів дослідження:** теоретичні (системно-структурний аналіз, порівняння й узагальнення); емпіричні (анкетування, опитування, бесіди, аналіз продуктів діяльності дітей старшого дошкільного віку); статистичні (кількісно-якісний аналіз емпіричних даних та методи графічного зображення результатів).

Теоретичне значення дослідження: комплексно обґрунтовано методику використання рухливих ігор як засобу формування гендерної толерантності дітей старшого дошкільного віку в роботі соціального працівника. Зокрема, проведено уточнення змістовної сутності поняття «гендерна толерантність дітей

старшого дошкільного віку»; визначення особливості формування гендерної толерантності у дітей дошкільного віку; виявлення можливості рухливих ігор у формуванні гендерної толерантності дітей дошкільного віку; обґрунтовано методику використання рухливих ігор як засобу формування гендерної толерантності дітей старшого дошкільного віку в роботі соціального працівника.

Практичне значення дослідження: експериментально апробовано методику використання рухливих ігор як засобу формування гендерної толерантності дітей старшого дошкільного віку в роботі соціального працівника, а також розроблено низку діагностичних завдань для вивчення її ефективності. Результати дослідження можуть бути використані в освітньому процесі закладів дошкільної освіти; у закладах вищої освіти, з метою підготовки майбутніх соціальних працівників до використання рухливих ігор для формування гендерної толерантності дітей старшого дошкільного віку.

Структура й обсяг дослідження. Кваліфікаційна робота складається з таких частин – вступ, три розділи, висновки до розділів, загальні висновки, додатки, список використаних джерел (58 позицій). Повний обсяг роботи – 65 сторінок, з них 47 сторінок основного тексту. Кількість додатків – 5.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ ГЕНДЕРНОЇ ТОЛЕРАНТНОСТІ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

1.1. Поняття та сутність формування гендерної толерантності дітей старшого дошкільного віку

Питання виховання гендерної толерантності стає більш актуальною в сучасному суспільстві, де фізичне й емоційне насильство, агресія та расизм, сепаратизм й дискримінація усе частіше проявляються у соціальній реальності. Силкові ж методи протидії даним явищам дають лиш короткострокові результати, а для досягнення довготривалого ефекту необхідно глибше аналізувати причини ментальної несумісності різних соціальних груп. Лише на основі такого аналізу можна знайти ефективні шляхи запобігання конфліктам, зокрема через використання можливостей освітньої сфери. Виховання гендерної толерантності має стати одним із ключових ціннісних пріоритетів освіти.

Аналіз зарубіжної та вітчизняної психологічної літератури, що присвячена вивченню толерантності у контексті гендерних відносин, свідчить про відсутність єдиного визначення поняття «гендерна толерантність». В соціальній психології цей термін трактується по-різному, що підкреслює необхідність комплексного підходу до його вивчення. Загалом можна виокремити три основні підходи до розгляду гендерної толерантності як психологічного феномена[8].

Так, традиційно гендерна толерантність розглядається крізь призму терпимості. Зокрема, В. Бойко та С. Бондирева визначають її як характеристику ставлення особистості до представників як власної, так і протилежної статі. Вона відображає рівень сприйняття особистістю неприємних або неприйнятних, на її думку, психічних станів, вчинків і рис характеру партнерів по взаємодії [28, с. 113]. Схожу позицію займає й І. Галицький, який наголошує на важливості гендерної толерантності в ситуаціях зіткнення особистості з емоційно негативними подіями, співрозмовниками чи діями. Дослідник акцентує увагу на здатності людини витримувати неприємні ситуації або взаємодію з неприємною особою, допоки це не завдає їй особистої шкоди [7, с. 80]. Загалом, гендерну

толерантність можна визначити як «терпиме ставлення до відмінностей суб'єкта міжстатевої взаємодії, навіть попри початкову негативну оцінку його поведінки, способу життя чи культури» [11, с. 148].

Загалом поняття «гендерна толерантність» включає неупереджене ставлення до представників іншої статі, відмову від приписування недоліків за статевою ознакою, уникнення проявів переваги чи дискримінації – причому як на біологічному (чоловік-жінка), так і на соціокультурному рівні. Тому можна виділити ще один підхід до розуміння гендерної толерантності. Його прибічники розглядають терпимість як окреме поняття, що не входить до визначення гендерної толерантності, натомість акцентують увагу на її ролі у формуванні позитивної системи міжособистісних стосунків.

В результаті аналізу двох основних підходів до розуміння гендерної толерантності виникає новий – структурно-інтегральний підхід, який узагальнює їх ключові положення. Представники цього підходу трактують гендерну толерантність як складну, багатоплощинну характеристику особистості, що охоплює не лише толерантне ставлення, а й активну позитивну позицію щодо осіб як власної, так і протилежної статі. Вона постає як інтегративна якість, що включає когнітивні, емоційні та поведінкові компоненти. Г. Безюлева підкреслює, що зміст гендерної толерантності неможливо звести до якоїсь однієї властивості чи конкретної риси – її сутність є багатовимірною і не вписується в рамки простих причинно-наслідкових зв'язків. Такий феномен має складну природу, що не піддається лінійному детермінізму, адже включає численні взаємопов'язані фактори, які формуються на перетині соціального досвіду, індивідуальних уявлень та культурних норм [11, с. 103].

Американський дослідник М. Уолцер виокремлює кілька рівнів гендерної толерантності у міжстатевій взаємодії:

- відчужено-покірливе ставлення до відмінностей задля збереження миру;
- пасивна позиція – розслабленість і байдужість до відмінностей;
- принципове визнання прав іншої статі, незалежно від способу їх реалізації;
- відкритість і зацікавленість – повага, готовність вислухати і навчитися;

- повне прийняття відмінностей представників різних статей [8].

Після ґрунтовного аналізу різноманітних підходів до трактування гендерної толерантності Н. Недорезова окреслює низку фундаментальних принципів, які, на її думку, становлять сутність цього явища. Серед них – прагнення до співпраці й партнерських відносин між представниками різних статей та соціальних груп, що передбачає відкритість до діалогу та взаємоповагу. Важливою ознакою гендерної толерантності виступає готовність приймати погляди іншого – зокрема, партнера протилежної статі або особи з альтернативними уявленнями про статевоюльову поведінку. Йдеться також про безумовну повагу до людської гідності, незалежно від біологічної статі, гендерної ідентичності чи соціокультурного контексту, в якому сформувалася особистість. Принципи включають визнання рівних прав кожної людини, зокрема права на інакшість та особистий вибір, а також відмову від стереотипного мислення, що автоматично приписує опонентам негативні риси. Гендерна толерантність передбачає здатність до емпатії – уміння бачити ситуацію очима іншого, приймати різноманітність гендерних ідентичностей та уникати дискримінаційних практик. Важливими є і такі орієнтири, як заперечення будь-яких форм статевого домінування, насильства чи приниження, та визнання повної рівності статей у правах, можливостях і свободах [71].

Виконання цих принципів вимагає наявності певних особистісних якостей, зокрема вміння керувати власними емоціями, прийняття власних недоліків, навичок адекватного самовираження та саморозкриття, здатності до самопізнання та розуміння інших. Огляд наукових джерел дає змогу зробити висновок, що гендерна толерантність особистості проявляється в двох аспектах: як умова формування партнерських гендерних відносин, що забезпечує комфортну та ефективну взаємодію, запобігаючи соціальним і психологічним проблемам, а також як змістовна характеристика цих відносин, що сприяє самореалізації особистості незалежно від її статі.

Для більш глибокого розуміння суті гендерної толерантності у дітей дошкільного віку важливо розглядати її через призму структурного підходу [7]. Мотиваційний компонент гендерної толерантності виконує інтегруючу функцію, визначаючи взаємозв'язок між різними структурними елементами та єдність

об'єктивних і суб'єктивних аспектів у міжстатевих взаєминах. Комунікативний компонент виявляється через здатність належно будувати взаємодію з представниками протилежної статі і свідчить про наявність відповідних комунікативних навичок. Когнітивний компонент передбачає усвідомлення та прийняття складності і багатовимірності статевої ідентичності, а також уявлень про толерантну поведінку в контексті міжстатевих стосунків. Емоційний компонент допомагає краще усвідомлювати як власні емоційні процеси, так і емоційні прояви інших осіб, при цьому не надаючи їм негативної оцінки. Поведінковий компонент включає конкретні уміння і навички, що проявляються в толерантному ставленні до співрозмовника та орієнтації на партнерську взаємодію незалежно від статевої приналежності.

Науковці виділяють низку чинників, що впливають на формування гендерної толерантності особистості, які, подібно до загальної толерантності, реалізуються на трьох основних рівнях: макро-, мезо- та мікрорівні. Однак у випадку гендерної толерантності ці рівні набувають специфічного змісту, зумовленого статевою роллю і соціокультурними очікуваннями щодо поведінки представників різних статей.

Одним із провідних механізмів впливу на особистість на макрорівні виступають засоби масової інформації. Багато дослідників наголошують на визначальній ролі медіа у формуванні стійких гендерних уявлень, стереотипів та упереджень. Через телевізійні програми, рекламу, пресу, кіно та інтернет-контент суспільству нав'язуються певні стандарти, моделі поведінки та ідеалізовані образи «істинного» чоловіка і «правильної» жінки. Ці образи часто мають чітко визначений ієрархічний характер, який відтворює гендерну нерівність. Наприклад, жіночі медіа-контексти здебільшого презентують жінок у ролі турботливих матерів, дружин, хранительок домашнього затишку, натомість чоловічі видання підкреслюють професійну компетентність, автономність, рішучість і навіть агресивність, фокусуючись на матеріальному успіху й споживчих атрибутах статусу [34].

Ще одним вагомим макрофактором виступає система освіти, яка виконує функцію вторинної соціалізації. Особливої уваги заслуговує поняття

«прихованого навчального плану», яке описує непрямі, неформалізовані механізми відтворення гендерних уявлень у навчальному середовищі. За визначенням О. Семенової, цей план охоплює не лише зміст навчальних програм, а й організацію освітнього простору, розподіл професійних ролей між педагогами, стиль викладання та характер взаємодії між учнями й педагогами [38, с. 111]. Гендерна стратифікація педагогічної професії, наприклад, часто фіксує домінування жінок на початкових рівнях освіти та чоловіків у керівних посадах, що формує у школярів уявлення про «природну» гендерну нерівність.

Досліджуючи чинники формування гендерної толерантності на мезорівні, важливо звернути увагу на вплив норм і цінностей груп, до яких належить особистість, на розвиток цього особистісного утворення. Дослідження показують, що етнічна приналежність, вік і соціальний статус суттєво впливають на прояви та зміст гендерних стереотипів і упереджень. Гендерні стереотипи включають універсальні та культурно специфічні елементи, які визначають маскулінність і фемінність. Нормативні стандарти поведінки варіюються залежно від культури і сприяють формуванню індивідуальних гендерних стереотипів відповідно до етнічної та культурної належності особи [51].

Значний вплив на формування гендерної толерантності мають також фактори мікрорівня, зокрема власний особистий досвід. Серед основних чинників – сімейне виховання. Вивчаючи розвиток гендерних стереотипів у дітей віком від 5 до 12 років, І. Ковальчук з'ясувала, що діти, матері яких демонструють «нетрадиційну» статевою рольову поведінку (наприклад, займаються традиційно «чоловічими» видами діяльності), менш схильні до гендерних стереотипів при виборі своїх занять [29]. О. Нежинська підкреслювала, що батьки передають дітям свої гендерні стереотипи, що значною мірою впливає на формування уявлень дітей про ролі кожної статі [20].

Закономірним є те, що формування гендерної інтолерантності може провокувати переживання досвіду приниження за ознакою статі. Коли ж людина стикається із негативною оцінкою оточуючих через власну неповну відповідність існуючим гендерним стереотипам, то вона поступово засвоює саме цей погляд на

себе та починає оцінювати інших за зразками «справжньої» чоловічої або жіночої поведінки, які існують в суспільстві [30, с. 29].

Дошкільний вік виступає сензитивним періодом у становленні особистості, адже саме на цьому етапі формуються базові засади культури поведінки, моральних орієнтацій і механізмів толерантної взаємодії з іншими. У цей період дитина активно засвоює соціальні норми, включаючи гендерні ролі, які суттєво впливають на подальший розвиток особистісних якостей. Як зазначає І. Кльоцина, в залежності від того, яку гендерну ідентичність дитина засвоїла в ранньому віці, можуть формуватися різні типи характеру, які класифікуються як маскулінний, фемінінний, андрогінний та недиференційований [49].

Психологічну характеристику цих типів наводить О. Цокур [48], підкреслюючи, що кожен із них має власні особливості у поведінці, стилі спілкування та соціальній взаємодії. Маскулінні діти – незалежно від біологічної статі – зазвичай орієнтовані на силу, домінування та індивідуальні досягнення. Вони схильні відстоювати свою точку зору, навіть у формі агресії, і демонструють незалежно-змагальний стиль поведінки. Такі діти нерідко посідають лідерські позиції серед однолітків, однак взаємини з іншими можуть набувати авторитарного характеру. Фемінінні діти, навпаки, вирізняються емоційністю, залежністю від думки інших, обережністю та схильністю до підпорядкування. Вони частіше уникають ініціативи, особливо в ситуаціях, що вимагають активного прийняття рішень. У колективі фемінінні дівчатка зазвичай добре адаптуються та легко встановлюють соціальні контакти, тоді як хлопчики з аналогічною поведінкою можуть стикатися з труднощами у спілкуванні через невідповідність традиційним уявленням про «чоловічу» роль. Андрогінні діти характеризуються гармонійним поєднанням як маскулінних, так і фемінінних якостей. Вони, як правило, виявляють гнучкість у поведінці, прагнуть осмислено реагувати на життєві ситуації та здатні до самостійного подолання труднощів. Такі діти охоче взаємодіють як із дорослими, так і з однолітками незалежно від їхньої статі. Часто саме вони виступають ініціаторами спільної діяльності, мають високий рівень соціального визнання та демонструють ознаки емоційної зрілості й особистісної успішності. Недиференційований тип характеризується слабкою

вираженістю як маскулінних, так і фемінінних ознак. Такі діти не ідентифікують себе з конкретною статевою поведінкою, демонструють пасивність, невпевненість і, як наслідок, низький рівень досягнень. Їм часто бракує соціального схвалення з боку ровесників, що призводить до ізоляції, уникання соціальних контактів і труднощів у встановленні взаємодії.

А. Шевченко правильно зазначає, що в дитячому середовищі спостерігається домінування андрогінної культури поведінки[55], що відображає зміни в суспільстві, де, хоча й зберігаються традиційні гендерні стереотипи, відбувається поступова відмова від жорсткої статевої типізації. Це також демонструє еволюцію в суспільному сприйнятті гендерних ролей, де все більше цінується гнучкість поведінки. Проте, навіть із цими змінами, залишається проблема соціальної адаптації для дітей, які не відповідають стереотипам про «справжнього» хлопчика чи «справжню» дівчинку. Як зазначено, фемінні хлопчики часто стикаються з труднощами в групах однолітків, зокрема серед хлопців, а маскулінні дівчатка, навпаки, можуть мати більші труднощі у взаємодії з однолітками жіночої статі. Це підкреслює важливість педагогічної підтримки та створення умов для толерантності та прийняття різноманітних моделей поведінки. Важливою є також роль педагога в дошкільному віці. Підтримка з боку дорослого може допомогти дітям, які не відповідають традиційним стереотипам, інтегруватися в колектив і сприяти їхній самореалізації без тиску з боку однолітків. Виховання гендерної толерантності на цьому етапі допомагає формувати здорову самооцінку і підтримує індивідуальність дитини. Результати досліджень, що акцентують увагу на необхідності врахування особливостей розвитку особистості дошкільників, підкреслюють важливість надання дітям можливості самовираження і самоствердження, незалежно від статі. Це допомагає збудувати впевненість у собі та підтримує їх у формуванні здорової гендерної культури.

Через те, що дошкільний вік досить чутливий для формування гендерної толерантності, аналіз розвитку гендерної толерантності дає підставу виділити типові вікові особливості (додаток А):

- потреба самоствердження, як представника певної статі у взаєминах з іншими;
- стійкість стереотипів;
- нав'язування образів з навколишнього світу;
- мимовільне занурення в систему гендерних цінностей;
- гендерно-статева сегрегація і конвергенція;
- моральні орієнтири гендерної соціалізації;
- виникнення спілкування в «межах дозволеного»;
- статева конфронтація й ін. [26, с. 53-54].

Процес виховання гендерної толерантності у дошкільників є багатограним та включає в себе ряд важливих аспектів, як от підходи, принципи та напрями діяльності, умови, систему педагогічних засобів й критерії сформованості толерантності. Важливим ще є те, що цей процес об'єднує різні форми освоєння дійсності, а зокрема через спільну діяльність й взаємодію дітей із дорослими та своїми однолітками. Об'єктом цього процесу є власне феномен гендерної толерантності дітей дошкільного віку, а його предметом – процес її формування як інтегративної особистісної якості. Це підкреслює важливість не тільки теоретичного розуміння такого явища, але й практичної роботи, що включає розвиток таких якостей, як співробітництво, взаємоповага та підтримка.

Зміст процесу формування гендерної толерантності здійснюється шляхом використання різноманітних засобів, методів та форм організації роботи. Одним з ключових засобів виступає спільна діяльність, котра дозволяє дітям активно взаємодіяти один із одним та з педагогами. Таку взаємодію може бути спрямовано на створення таких ситуацій, коли діти можуть разом планувати та виконувати завдання, а також приймати спільні рішення й враховувати інтереси кожного з учасників. Співпраця у цьому контексті стає не просто процесом досягнення спільної мети, а й методом розвитку взаємоповаги і взаєморозуміння.

Серед ефективних засобів формування гендерної толерантності у дітей дошкільного віку дослідники виокремлюють цілу низку методичних підходів, які враховують вікові та психолого-педагогічні особливості дитини. До таких засобів належать: сюжетно-рольова гра, елементи психодрами, використання усної

народної творчості, аналіз художньої літератури, кінофільмів, обговорення реальних життєвих ситуацій, організація дискусій, залучення до соціально-психологічного тренінгу, проведення тематичних бесід, розвиток рефлексії, а також створення умов для співтворчості та емоційного співпереживання між дітьми (О. Стрельцова, П. Степанов, В. Фокін). Усі ці форми спрямовані на активізацію особистісного досвіду дитини, розвиток її емпатії та навичок конструктивної взаємодії в умовах гендерного різноманіття.

Особливої уваги заслуговує підхід, запропонований вченими О. Рибак та О. Стрельцовою, які вказують на ефективність використання моделювання ігрових ситуацій та рольових ігор. У процесі таких ігор дитина має можливість приміряти на себе роль представника протилежної статі або іншої соціальної позиції, що дозволяє їй опосередковано пережити ситуацію взаємодії з «іншим» – носієм відмінних поглядів, культурних орієнтацій або соціальних ролей. Крім того, моделювання та рольова гра дають змогу виявити й усвідомити очевидні гендерні відмінності між дітьми, а також дослідити джерела можливих конфліктів, що виникають на міжстатевому ґрунті. Такий підхід дозволяє не лише формувати в дошкільників адекватне уявлення про соціальні ролі та гендерну різноманітність, а й закладати основи критичного мислення щодо стереотипів, які вони можуть засвоювати в процесі соціалізації [19].

Отже, проаналізувавши основні підходи до розуміння сутності гендерної толерантності, можна дійти висновку, що це поняття трактується як настанова на ліберальне прийняття різноманітних моделей поведінки, переконань і цінностей інших людей, а також як активне неприйняття будь-яких спроб обмеження їхнього вільного самовираження. Інтегральний підхід, що поєднує елементи попередніх концепцій, розглядає гендерну толерантність у контексті міжстатевих взаємодій як складний соціально-психологічний феномен. Він охоплює не лише зовнішні прояви поведінки, а й глибинні ціннісні орієнтації особистості, що визначають її здатність до прийняття різноманіття. Саме така багатовимірність гендерної толерантності зумовлює актуальність її формування в дошкільному віці, який є сензитивним періодом для становлення базових соціальних установок і моделей взаємодії з іншими людьми.

1.2. Рухливі ігри як засіб формування гендерної толерантності дітей старшого дошкільного віку

Формування гендерної толерантності у дошкільників вимагає застосування спеціально підібраних методів і прийомів, які сприяють усвідомленню соціальних ролей та гармонійному розвитку особистості. Одним із найефективніших засобів у цьому процесі є гра, що дозволяє дітям у природній формі моделювати взаємодію з іншими та вивчати різні соціальні ролі. Однак її виховне та освітнє значення проявляється лише за умови цілеспрямованого підбору відповідно до вікових особливостей дитини, пояснення змісту та використання в педагогічних цілях для розвитку соціальних і емоційних навичок. Гра може виступати як основний вид діяльності, що визначає розвиток дитини, принцип організації взаємодії, метод навчання навичок толерантної поведінки або ж як організаційна форма, що створює сприятливе середовище.

У Базовому компоненті дошкільної освіти України, зокрема в освітній лінії «Дитина в соціумі», підкреслюється важливість розвитку гендерної компетенції у дітей старшого дошкільного віку. Це передбачає обізнаність щодо соціальних ролей чоловіків і жінок, засвоєння морально-етичних норм міжособистісної взаємодії, уміння дотримуватися правил спілкування між представниками різних статей, здатність співпереживати, допомагати іншим і вибирати відповідні форми комунікації залежно від ситуації. Таким чином, ефективне формування гендерної толерантності вимагає не лише використання гри, а й комплексного підходу до виховання та соціалізації дитини [3].

У старшому дошкільному віці гра стає провідною діяльністю не лише тому, що займає значну частину часу дитини, а й через її вплив на якісні зміни у психічному розвитку. На цьому етапі ігрова діяльність набуває більш інтелектуального характеру, що відповідає підвищеному рівню розумового розвитку дітей 5–6 років. Вони краще усвідомлюють суспільні події, засвоюють етичні норми та правила, які регулюють міжособистісні стосунки [2]. Одним із важливих засобів формування гендерної толерантності в цьому віці є використання різних видів рухливих ігор, які поєднують фізичну активність із соціальною взаємодією. Аналіз методичної літератури підтверджує, що рухливі

ігри є однією з найбільш виразних форм ігрової діяльності, в якій основна увага приділяється рухам і координації дій.

Дослідження вчених, зокрема Е. Вільчковського, А. Демчишина, Н. Єфімової, І. Короткова, А. Цюся, В. Яковлева та інших, вказують, що рухливі ігри являють собою усвідомлену діяльність, спрямовану на виконання конкретних рухових завдань у змінних умовах. Вони характеризуються активними творчими діями, що мають певну мету, зумовлену сюжетом гри [26, с. 15]. Важливим аспектом таких ігор є наявність чітких правил, які задають моделі поведінки, сприяють розвитку ініціативності у дошкільників та формують навички соціальної взаємодії.

Формування гендерної толерантності у дошкільників через рухливі ігри базується на активній ігровій діяльності, що розвиває навички аналізу ситуацій, прогнозування подій та ефективного реагування за допомогою різних рухових дій. Така діяльність сприяє розвитку індивідуальних якостей, формуванню характеру, а також удосконаленню здібностей дітей. Важливим аспектом є поєднання самостійності й свободи дій із дотриманням ігрових правил, що не лише вчить підпорядковувати особисті інтереси спільній меті, а й робить процес більш емоційно насиченим і захопливим [54, с. 128; 54а].

У дошкільних закладах використовується широкий спектр рухливих ігор, які добираються з урахуванням педагогічних завдань, особливостей віку, статі та фізичного розвитку дітей. До таких ігор належать імітаційні, сюжетні, рольові ігри, а також різні ігри-завдання та вправи. Завдяки їхній різноманітності забезпечується гармонійний розвиток особистості, формуються навички соціальної взаємодії та гуманного ставлення до представників різної статі. Оскільки гра є предметно-практичною діяльністю, вона допомагає дітям зрозуміти, що світ не поділений на окремі сфери для хлопчиків і дівчаток, а є єдиним простором, у якому кожен, взаємодіючи з іншими, може реалізовувати власні прагнення та досягати спільних цілей.

Застосування рухливих ігор для формування гендерної толерантності у дошкільників ґрунтується на спільній діяльності хлопчиків і дівчаток, яка є ключовою умовою їхнього спілкування, взаємодії та розвитку взаємин. Саме у

процесі спільної гри формуються нормативні моделі поведінки, що сприяють соціалізації дітей. Взаємини у цьому контексті виступають як особистісні зв'язки, що виникають у процесі спільної діяльності, тоді як взаємодія є її невід'ємним компонентом. Гендерні взаємини, у свою чергу, охоплюють різні форми взаємозв'язку між представниками певної статі, які формуються під час їхньої спільної життєдіяльності [6].

На відміну від традиційних освітніх методів, що реалізуються у межах групової кімнати дошкільного закладу, рухливі ігри мають низку особливостей, які розширюють можливості формування гендерної толерантності та сприяють розвитку гуманних міжстатевих взаємин. Вони забезпечують комплексний розвиток дітей, поєднуючи психічний, інтелектуальний і фізичний аспекти, впливаючи на їхні емоційні та морально-вольові якості. Важливою особливістю рухливих ігор є те, що вони трансформують інформаційно-нормативні знання у практичний досвід через основні компоненти гри, зокрема уявну ситуацію, сюжет, зміст і визначені правилами ролі [17, с. 177]. Такий підхід сприяє глибшому усвідомленню дітьми соціальних норм, розвитку емпатії та формуванню навичок толерантної взаємодії між представниками різної статі.

Аналізуючи ігрову діяльність, В. Скрипченко підкреслював, що сюжет гри пов'язаний зі сферою діяльності, а її зміст відображає характер взаємин у процесі спільної діяльності [7, с. 300]. Під час гри дитина занурюється в уявну ситуацію, проте її емоції, почуття та бажання є справжніми. Уявними залишаються лише обставини, у яких вона себе мислено розташовує, а роль, яку виконує, є не просто вигаданим персонажем, а відображенням її самої у нових умовах. У процесі «входження в роль» дитина не лише усвідомлює почуття свого персонажа, які поступово стають її власними, а й починає розуміти емоції партнерів по грі, що сприяє формуванню емпатії та розвитку соціальних навичок.

Ігрова діяльність відкриває дитині можливість співпереживати, глибше пізнавати внутрішній світ інших учасників гри, а також досліджувати різні варіанти взаємодії. Саме через гру дитина переходить від емоцій до усвідомлених дій, що впливає на формування її вчинків. Останні є важливою складовою розвитку особистості, оскільки саме моральний зміст вчинків визначає духовне

зростання. Роль у грі виступає не лише способом взаємодії, а й своєрідним орієнтиром поведінки в конкретних ситуаціях.

Зміст гри та її правила, закладені в ролі або визначені окремо, навчають дитину діяти не під впливом миттєвих імпульсів, а відповідно до морально-етичних норм і загальнолюдських цінностей. Виконання усвідомлених дій у грі формує підґрунтя для належної поведінки хлопчиків і дівчаток поза межами ігрової діяльності. Дитина, яка виконує певні ролі, засвоює соціальні установки щодо гендерної поведінки, розвиває рефлексію, саморегуляцію та навички конструктивної взаємодії. Особливого значення набуває переживання позитивних емоцій, адже цей досвід сприяє формуванню гармонійного ставлення до власної статевої ідентичності, побудові здорових стосунків з іншими людьми, а також розумінню нормативних уявлень про характерні поведінкові моделі чоловіків і жінок [4, с. 143].

Варто враховувати той факт, що дошкільний вік є періодом практики гендерних ролей. Нинішнєпоколіннядошкільнят, для того, щоб бути визнаними представниками тієї чи іншої статі, та відповідати уявленням й очікуванням більшості представників свого суспільства в майбутньому, вимушені підлаштовуватись під сталі стереотипи чоловічої й жіночої поведінки. Проте, через формування гендерної толерантності дітей дошкільного віку, на зміну жорстким стандартам фемінінності й маскулінності мають прийти ідеали гнучких партнерських взаємин та індивідуального статевої ролі репертуару. Бо кожна дитина має в собі задатки усіх людських якостей [8, с. 180].

Для формування гендерної толерантності у дітей дошкільного віку важливо враховувати, що, за словами О. Вейнінгера, характеристики чоловіка чи жінки, навіть у мінімальному їх прояві, можуть зустрічатися і в протилежній статі. Іноді ці риси проявляються у різних дітей по-різному, а інколи дитина може не бути схожою на себе, залишаючись при цьому самою собою. Таким чином, дитина може вибирати різні моделі статевої поведінки, що залежить від її можливостей, здібностей, досвіду, культурного та інтелектуального рівня, а також моральних цінностей. Чим більше позитивних ролей вона засвоїть з самого дитинства, зокрема через рухливі ігри, тим більше шансів у неї буде на гідне та

повноцінне проходження життєвого шляху, досягнення щастя та реалізації себе в любові і праці.

Ігрова діяльність дає можливість створювати моделі складних предметів, процесів та явищ. За допомогою моделювання, конструювання, проектування, імітації та імпровізації можна сформувати багатогранну систему гендерних взаємин між дітьми, яка буде відображати всі аспекти стосунків: дії, емоції, відчуття, звуки, що характеризують взаємодію хлопчиків і дівчаток. Розвиток сюжету гри, змісту та інтерпретація ролей дозволяють не лише засвоювати гендерні взаємини, а й активно формувати їх у різних видах діяльності: репродуктивній, реконструктивно-варіативній, частково-пошуковій та творчій.

У процесі ігрової діяльності формування гендерної толерантності у дошкільників має ґрунтуватися на партнерських взаєминах, де всі учасники є рівноправними і мають однакову цінність. Важливою умовою таких взаємодій є взаємоповага, взаємодовіра та здатність враховувати інтереси іншого. Крім того, необхідно вміти поставити себе на місце партнера, щоб розуміти його проблеми та ситуацію. Це сприяє розвитку в дітей умінь співпрацювати та взаємодіяти в гармонії, що є основою гендерної толерантності. Моделювання позитивних гендерних взаємин через рухливі ігри допомагає дітям зрозуміти складні соціальні концепти в ігровій, доступній для них формі. Цей підхід дозволяє не тільки засвоїти гендерні норми, а й формувати позитивні моделі взаємодії між дітьми різної статі. В результаті вони розвивають емоційну компетентність, що сприяє вихованню взаємної поваги та гуманних відносин [16, с. 105].

До цього часу формування гендерної толерантності у дітей відбувалося здебільшого стихійно, через соціальні стереотипи, які є традиційними для культури. Однак, використання спеціально організованої рухової діяльності та ігрових методів дає змогу дітям без напруги засвоювати знання про стать і статеві ролі. Цей процес потребує диференційованого підходу, що враховує індивідуальні особливості дітей [50]. Наприклад, виявляється, що хлопчики частіше мають більш розвинене зорове сприймання, а дівчатка – слухове. Однак, не можна стверджувати, що хлопчики не мають бажання грати в ляльки. Вони просто підходять до цього інакше, змушуючи ляльок виконувати різні дії, наприклад,

ходити або стрибати, що також сприяє розвитку їхніх соціальних та пізнавальних здібностей. Це підкреслює, що діти різних статей можуть мати різні стилі гри та взаємодії, однак усі ці варіанти є важливими для їхнього розвитку та формування толерантних відносин.

Не можна переоцінити важливість рухливих ігор у формуванні гендерної толерантності серед дітей дошкільного віку. Ігри не лише дозволяють дітям активно взаємодіяти, але й дають можливість формувати соціальні норми, що стосуються взаємоповаги між статями, співпраці та взаєморозуміння. Але мотиви рухової активності у хлопчиків і дівчаток можуть відрізнятися. Це розрізнення допомагає краще розуміти особливості сприйняття і поведінки дітей різної статі, а також формувати уявлення про гендерну рівність та взаємоповагу. Ігри можуть допомогти дітям побачити, як важливо працювати в команді, враховувати інтереси інших і взаємодіяти без жорсткої конкуренції[3].

Інтеграція різних видів ігор, як дидактичних, так і сюжетно-рольових, дозволяє дітям не лише здобувати знання, а й розвивати емоційний інтелект, а також навички соціальної адаптації та співпраці в різних ситуаціях. Особливо важливо, що через такі ігри діти можуть не тільки засвоювати конкретні знання про гендерні відмінності, але й формувати уявлення про рівноправність, співпрацю та повагу до інтересів і можливостей кожного.

Таким чином, включення різних типів ігор у процес формування гендерної толерантності допомагає дітям не лише розвивати фізичні та когнітивні навички, а й глибше усвідомлювати соціальні ролі, вчитися поважати різноманітність і будувати здорові взаємодії між хлопчиками та дівчатками. Це є важливою основою для розвитку гендерної рівності в суспільстві [6, с. 114].

Сюжетно-рольові ігри є надзвичайно важливими для формування гендерної толерантності серед дітей дошкільного віку. Вони дають змогу дітям не лише освоювати соціальні ролі, а й вчитися взаємодіяти на рівних, враховуючи потреби і особливості один одного. Родинний сюжет, як один із найбільш доступних для дітей, справді є важливим елементом в побудові предметного середовища гендерної гри. Однак цей сюжет здебільшого відображає «жіноче» сприйняття ігрових потреб, тому важливо забезпечити різноманітність тем і сюжетів, щоб

діти мали можливість грати в ролі, які розвивають їхні риси і навички відповідно до гендерних уявлень та соціальних норм. Зазначена складність у задоволенні потреб хлопчиків у грі виникає через певне упереджене ставлення до тем, які асоціюються з «чоловічою» тематикою, наприклад, героїчні ігри, такі як «Рятувальники на воді» чи «Пожежники»[31]. Проте саме ці ігри надають хлопчикам можливість розвивати такі якості, як сміливість, рішучість, а також здатність долати труднощі. Важливо, щоб вихователі й педагоги забезпечували різноманітність ігор, що дозволяють дітям усвідомлювати як «жіночі», так і «чоловічі» соціальні ролі через активну гру.

Мовні ігри є ще одним ефективним інструментом у формуванні гендерної толерантності. Вони допомагають дітям краще зрозуміти особливості мовленнєвого спілкування між чоловіками та жінками. Як ви зазначили, між мовою хлопчиків і дівчаток є суттєві гендерні відмінності. Дівчатка зазвичай починають говорити раніше, їх словниковий запас ширший, і вони використовують більш складні та різноманітні конструкції. Чоловіки, навпаки, мають схильність до використання більш коротких речень з великою кількістю іменників та дієслів. Враховуючи ці відмінності, важливо, щоб мовні ігри враховували ці гендерні аспекти. Наприклад, для хлопчиків корисно організовувати ігри, спрямовані на розширення словникового запасу, збагачення мовлення прикметниками та засобами ввічливості. Для дівчаток важливо навчати їх передавати чітку інформацію, збагачувати мовлення різними якісними характеристиками, а також розвивати емоційне забарвлення висловів. Такий підхід сприяє розвитку не лише мовленнєвих, а й соціальних та емоційних навичок дітей, що є важливим для формування гендерної толерантності [33].

Для формування гендерної толерантності дітей дошкільного віку можна успішно використовувати різноманітні мовленнєві ігри, зокрема ігри-скоромовки, ігри-чистомовки та пальчикові ігри. Вони не лише розвивають мовлення і дрібну моторику, а й є носіями інформації про гендерні ролі. Український фольклор із закодованими образами сильного й мужнього чоловіка-господаря та ніжної, лагідної жінки-матері здавна виконував функцію соціалізації дитини. Використання таких ігор допомагає дітям не тільки покращувати артикуляцію,

але й формувати власну гендерну самоідентифікацію через зміст художніх текстів 45].

Ще одним важливим інструментом у вихованні гендерної толерантності є театралізовані ігри та ігри-драматизації, які також можуть бути інтегровані у рухливі ігри. Дослідження показують, що дівчатка, зазвичай, ототожнюють себе з мамою, наслідують її поведінку та діяльність, пов'язану з піклуванням про інших. Хлопчики, особливо ті, які ростуть у сім'ях із деструктивними моделями виховання або мають обмежений досвід спостереження за позитивними чоловічими ролями, нерідко позбавлені можливості наслідувати образ «батька-лицаря». Це створює додаткову потребу у використанні театралізованих ігор героїчного змісту, які дозволяють хлопчикам розвивати такі риси, як відповідальність, благородство, сміливість і взаємопідтримку[46].

Не менш важливу роль у формуванні гендерної толерантності відіграють творчі ігри, спрямовані на гендерну самоідентифікацію. Оскільки одних лише знань недостатньо для розвитку особистісної компетентності дитини, важливо, щоб статево-рольова поведінка стала для неї природною нормою. Тому методики виховання хлопчиків і дівчаток обов'язково мають включати вправи, що розширюють уявлення дітей про внутрішній світ людини.

Як дидактичні засоби формування гендерної толерантності ефективно використовувати психологічні вправи та творчі завдання, які допомагають дітям навчитися розпізнавати, називати та пояснювати емоції, аналізувати власні вчинки та розуміти почуття інших. Наприклад, під час рухливої гри вихователь може запропонувати дітям поміркувати над тим, що для них є важливим, які бажання можуть мати хлопчики і дівчатка. Уміння правильно висловити думку, підтримати, а не образити іншого, часто є складним навіть для дорослих. Тому такі ігри, як «Комплімент», допомагають подолати стереотип про те, що гарні слова заслуговують лише ті, хто має молодий вік чи привабливу зовнішність [50].

Отже, гра як провідний вид діяльності в дошкільному віці може слугувати ефективною основою для формування гендерної толерантності у дітей. Особливо значущими в цьому процесі є рухливі ігри, оскільки вони сприяють згуртованості дітей, об'єднують їх спільною цікавою діяльністю та забезпечують позитивну

взаємодію незалежно від статі. У ході таких ігор діти не лише активно взаємодіють одне з одним, але й поступово засвоюють знання про гендерні ролі, ознаки та відмінності у поведінці хлопчиків і дівчат. Саме через гру діти мають змогу навчитися сприймати іншого без упереджень, з повагою та розумінням, що є основою толерантного ставлення до людини. Проте рухливі ігри сприятимуть формуванню гендерної толерантності лише за умови, якщо вони є невід'ємною складовою предметно-розвивального середовища закладу дошкільної освіти.

Висновки до першого розділу

1. Поняття «гендерна толерантність» трактується як настанова на ліберальне прийняття різноманітних моделей поведінки, переконань і цінностей інших людей, а також як активне неприйняття будь-яких спроб обмеження їхнього вільного самовираження. Інтегральний підхід, що поєднує елементи попередніх концепцій, розглядає гендерну толерантність у контексті міжстатевих взаємодій як складний соціально-психологічний феномен. Він охоплює не лише зовнішні прояви поведінки, а й глибинні ціннісні орієнтації особистості, що визначають її здатність до прийняття різноманіття. Саме така багатовимірність гендерної толерантності зумовлює актуальність її формування в дошкільному віці, який є сензитивним періодом для становлення базових соціальних установок і моделей взаємодії з іншими людьми.

2. Доведено необхідність формування гендерної толерантності дітей дошкільного віку на базі рухливих ігор. Рухливі ігри сприяють згуртуванню дітей, залучаючи їх до спільної, захопливої діяльності. У процесі таких ігор діти накопичують знання про стать, її ознаки та особливості поведінки хлопчиків і дівчаток. Спільна участь у рухливих іграх допомагає відточувати навички взаємодії, притаманні різним гендерним моделям поведінки, а також розвивати морально-вольові якості, характерні для кожної статі. Рухливі ігри можуть ефективно сприяти формуванню гендерної толерантності у дошкільників, якщо вони інтегровані в розвивальне середовище закладу дошкільної освіти.

РОЗДІЛ 2

ДОСЛІДЖЕННЯ СТАНУ СФОРМОВАНOSTІ ГЕНДЕРНОЇ ТОЛЕРАНТНОСТІ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

2.1. Діагностичний інструментарій для визначення стану сформованості гендерної толерантності дітей старшого дошкільного віку

Педагогічний експеримент, що спрямований на формування гендерної толерантності дітей дошкільного віку із використанням рухливих ігор, був проведено на базі ЗДО«Тернопільський дошкільний навчальний заклад №21 Тернопільської міської ради». В даному дослідженні взяли участь 43 дитини старшого дошкільного віку, 22 із них становили експериментальну групу (ЕГ), а 21 дитина – контрольну групу (КГ).

Педагогічний експеримент реалізувався в такі етапи – констатувальний, формувальний й контрольний. Мета констатувального етапу педагогічного експерименту – цез'ясування актуального стану сформованості гендерної толерантності дітей дошкільного віку(проведено перший діагностичний зріз). Мета формувального етапу експерименту –впровадження експериментальної методики формування гендерної толерантності дітей старшого дошкільного віку з використанням рухливих ігор. Мета контрольного етапу педагогічного експерименту –з'ясування ефективності впровадженої методики формування гендерної толерантності дітей старшого дошкільного віку з використанням рухливих ігор(був проведений другий діагностичний зріз).

У процесі експериментальної роботи, було визначено основні критерії гендерної вихованості дошкільників.Аналіз літератури продемонструвавнам різні підходи до визначення критеріїв й показників гендерної толерантності дошкільників. Важливим для нас являється підхід А. Гончаренка, котрий описав такі критерії гендерної толерантності дітей дошкільного віку:

1) емоційний критерій із показниками –емоційна стабільність, емпатія таінтерес до емоційного стану інших людей;

2) пізнавальний критерій із показниками – самоідентифікація себе, як хлопчика або ж дівчинки; соціальні уявлення щодо представників своєї й протилежної статі та їх гендерні ролі;

3) комунікативний критерій із показниками – засвоєння гендерного репертуару поведінки згідно з прийнятими нормами, вміння встановлювати партнерські стосунки зі своїми однолітками різної статі; ціннісний критерій із показниками – позитивне самосприйняття самого себе, як представника певної статі, толерантність та повага до однолітків обох статей [37; 18a].

Аналіз наукової літератури дозволив виокремити три основні компоненти гендерної толерантності дітей: пізнавальний, емоційний та поведінковий.

Пізнавальний компонент охоплює формування уявлень про гендерні ролі, себе як представника певної статі, функції гендерних стереотипів, а також усвідомлення того, що сучасні гендерні ролі виходять за межі біологічних відмінностей. Діти засвоюють інформацію про психологічні відмінності між статями, що сприяє розвитку внутрішньоособистісного розуміння гендеру.

Емоційний компонент включає усвідомлення особливостей своєї статі, ціннісних орієнтацій та установок. Він передбачає повагу до іншої точки зору, позитивне ставлення до власної й протилежної статі, орієнтацію на партнерські взаємини, рівні можливості для всіх та емпатійне розуміння реакцій інших.

Поведінковий компонент відображає реалізацію засвоєних гендерних моделей у щоденній поведінці: участь у спільній діяльності на засадах рівності, відсутність дискримінаційних проявів, відкритість до нетипових для статі занять і коректне міжстатеве спілкування.

Для визначення рівня гендерної толерантності у дітей старшого дошкільного віку використовувалися спеціальні діагностичні методики та завдання. Зокрема, було застосовано дві основні методики: методику визначення гендерних установок за В. Каганом, яка включає індивідуальне опитування на основі шести запитань, та методику статевовікової ідентифікації вченої Н. Белопольської, що використовує набір карток із зображеннями чоловічих і жіночих персонажів у різні періоди життя [19; 26; 31].

Методика В. Кагана є ефективним засобом для оцінки рівня сформованості гендерної толерантності у дошкільників. Вона допомагає визначити рівень усвідомлення дитиною своєї статевої приналежності, соціальних ролей, а також ставлення до гендерних відмінностей. Опитування може проводитися як індивідуально, так і в груповому форматі, що дозволяє адаптувати процес до особливостей кожної дитини. Індивідуальне опитування є особливо корисним для дітей, які мають труднощі у спілкуванні або демонструють нерішучість, а також у випадках, коли групові результати потребують уточнення.

Анкета методики містить шість запитань, сформульованих у простій, доступній для дошкільників формі. Діти обирають відповіді з кількох варіантів, що створює комфортні умови для тестування та сприяє спонтанності відповідей. Окрім фіксації відповідей, важливою частиною дослідження є вільне обговорення, яке дозволяє виявити глибші переконання та мотиви дитини щодо гендерних ролей, що не завжди очевидні у стандартних відповідях анкети.

Рівні гендерної ідентичності, що були визначені за методикою В. Кагана, описують ступінь усвідомлення дитиною своєї статі, розуміння гендерних ролей та ставлення до гендерних відмінностей. Обробка отриманих нами результатів проводиться за допомогою спеціальної розрахункової таблиці, в якій аналізуються відповіді на основі відсоткових показників, що дозволяє визначити рівень гендерної ідентичності. Результати поділяються на три категорії: низький (0–45%), середній (50–75%) і високий (80–100%).

Низький рівень (0–45%) вказує на недостатнє усвідомлення дитиною гендерних ролей і значення гендерних відмінностей в соціальному контексті. Такі діти можуть мати нечітке уявлення про свою стать, не розуміти типові для неї обов'язки, ролі та поведінкові моделі, а також виявляти стереотипні чи спрощені уявлення про гендерну поведінку. Вони можуть не приймати або заперечувати гендерні відмінності, що часто є наслідком обмеженого впливу гендерної соціалізації в родині або освітньому середовищі.

Середній рівень (50–75%) характеризує дітей, які частково розуміють гендерні ролі та відмінності між статями. Вони зазвичай усвідомлюють свою стать, але їхнє сприйняття гендерних ролей все ще супроводжується певними

стереотипами. Такі діти здатні вказувати основні ознаки гендерної ідентичності (поведінкові чи візуальні характеристики) і мають певну гнучкість у сприйнятті гендерних відмінностей. Однак їхнє розуміння соціальних ролей і значення цих відмінностей ще потребує подальшої педагогічної роботи.

Високий рівень гендерної ідентичності (80–100%) визначається сформованими, чіткими і стабільними уявленнями про гендерні ролі, які відповідають віковим та соціальним стандартам. Діти з таким рівнем мають ясне усвідомлення своєї статевої приналежності, розуміють гендерні ролі, обов'язки і поведінку, притаманні різним статям, та демонструють толерантність до гендерних відмінностей. Вони готові приймати інших, здатні аналізувати і адаптувати соціальні моделі поведінки без стереотипів. Такі діти впевнені у своїх гендерних рисах і здатні адаптуватися до різних соціальних ситуацій.

Для оцінки рівня гендерної толерантності у старших дошкільників була обрана методика статеворольової ідентифікації Н. Белопольської. Вона зосереджена на дослідженні самосвідомості щодо статево-вікової ідентифікації і складається з двох етапів.

На першому етапі вивчається здатність дитини ідентифікувати свій теперішній, минулий та майбутній статево-віковий статус. Для цього використовуються серії карток, на яких зображені люди різного віку та статі: немовлята, дошкільнята, школярі, підлітки, дорослі та люди похилого віку. Завдання дитини полягає в тому, щоб вибрати картинку, яка, на її думку, найбільше відповідає її теперішньому статево-віковому статусу. Після цього дитина має розташувати картки у хронологічному порядку, що відображає етапи життєвого циклу – від немовляти до старечого віку.

На другому етапі дослідження вивчаються уявлення дитини про «Я-теперішнє», «Я-привабливе» та «Я-непривабливе». Дитині пропонуються ті самі зображення, й вона повинна вибрати ті, що відповідають її уявленням про її теперішній стан, ким вона хоче бути та ким не хоче бути. Дослідник фіксує обґрунтування вибору дитини, що дає можливість отримати глибше розуміння її поглядів на статево-вікові особливості та цінності.

Методика передбачає кількісну та якісну обробку результатів. Кількісна частина аналізує відсоток правильних відповідей у завданнях щодо визначення статево-вікового статусу та складання послідовності карток. Якісна частина зосереджена на інтерпретації відповідей дитини, що дає можливість краще зрозуміти її усвідомлення гендерних ролей, ставлення до гендерних відмінностей та розуміння соціальних аспектів статево-вікової диференціації.

Згідно з результатами, на основі визначених критеріїв і компонентів, виокремлені три рівні гендерної толерантності дітей дошкільного віку: високий, середній та низький.

Охарактеризуємо нижче основні рівні гендерної толерантності дітей старшого дошкільного віку.

1. Достатній рівень гендерної толерантності характерний для дітей старшого дошкільного віку, які виявляють зацікавленість у емоційному стані інших, здатні до емпатії та співчуття як до однолітків своєї статі, так і протилежної. Вони усвідомлюють свою статеву приналежність, мають уявлення як про представників своєї, так і протилежної статі. Такі діти ефективно освоюють і виконують рольові моделі гендеру, вміють будувати партнерські стосунки з однолітками різної статі, виявляють толерантність і повагу до інших. Дошкільнята на цьому рівні володіють саморегуляцією та самоорганізацією, проявляючи толерантність і прагнення до розвитку власних здібностей.

2. Середній рівень гендерної толерантності характерний для дітей старшого дошкільного віку, котрі не завжди виявляють інтерес до представників протилежної статі. Вони можуть помічати емоційний стан інших, проте, зазвичай, вони реагують на нього лише після підказки дорослого. У цих дітей сформовані базові уявлення про представників своєї та протилежної статі, але ці уявлення часто бувають непослідовними та нестійкими. Вони виявляють комунікабельність, але не завжди можуть налагодити контакт з однолітками і частково приймають соціальні норми та правила поведінки, дотримуючись їх непослідовно. Таких дітей не завжди можна назвати толерантними, і вони часто надають перевагу одноліткам своєї статі. Емоційний аспект у дівчаток проявляється у фемінності, а у хлопчиків – у маскулінності. Вони допомагають

батькам, але ще не мають чіткої орієнтації на стосунки в родині та розподіл гендерних соціальних ролей.

3. Низький рівень же гендерної толерантності характерний для дітей старшого дошкільного віку, котрі мають нечіткі уявлення про представників своєї й протилежної статі. Вони можуть помітити емоційний стан інших, але не реагують на нього, зазвичай лише за ініціативи дорослого. Часто ці діти мають спотворені уявлення про гендерні ролі чоловіків і жінок і не можуть адекватно оцінити свої вчинки та дії. Вони байдужі до оточення, некомунікабельні та не проявляють ініціативи у налагодженні стосунків з іншою статтю. Такі діти не замислюються про створення сім'ї та взаємовідносини в ній. Їхня поведінка часто зумовлена негативним досвідом взаємин, вони не вміють взаємодіяти на засадах взаємоповаги і байдужі до внутрішнього світу інших людей. В них відсутня здатність до саморегуляції своєї поведінки.

Отже, підібрані нами методики дозволяють визначити те, наскільки дитина здатна орієнтуватись у поняттях гендеру й вікових ролей та виявити типові помилки в формуванні даних уявлень й зрозуміти їхні причини. Такі методики є особливо актуальними для вивчення гендерної толерантності дітей старшого дошкільного віку, бо саме у цьому віці активно формується гендерна ідентичність та закладаються основи сприйняття соціальної різноманітності. Вони дають змогу не тільки оцінити поточний рівень сформованості гендерних установок, але й намітити напрями для подальшої соціально-педагогічної роботи для розвитку толерантності у дітей старшого дошкільного віку.

2.2. Аналіз результатів вивчення стану сформованості гендерної толерантності дітей старшого дошкільного віку

Аналіз результатів вивчення стану сформованості гендерної толерантності у дітей старшого дошкільного віку є ключовим етапом дослідження, що дає нам можливість отримати глибше розуміння розвитку гендерної культури у дітей. Це дозволяє оцінити ефективність виховного процесу в контексті формування у дітей уявлень про гендерну рівність, толерантність до представників протилежної статі

та взаємоповагу серед однолітків. Такі дані можуть слугувати основою для коригування педагогічних підходів та методик, спрямованих на розвиток гендерної чутливості й культури у дошкільному середовищі.

На рисунку 2.1 відображені результати діагностики рівнів гендерної толерантності дітей дошкільного віку.

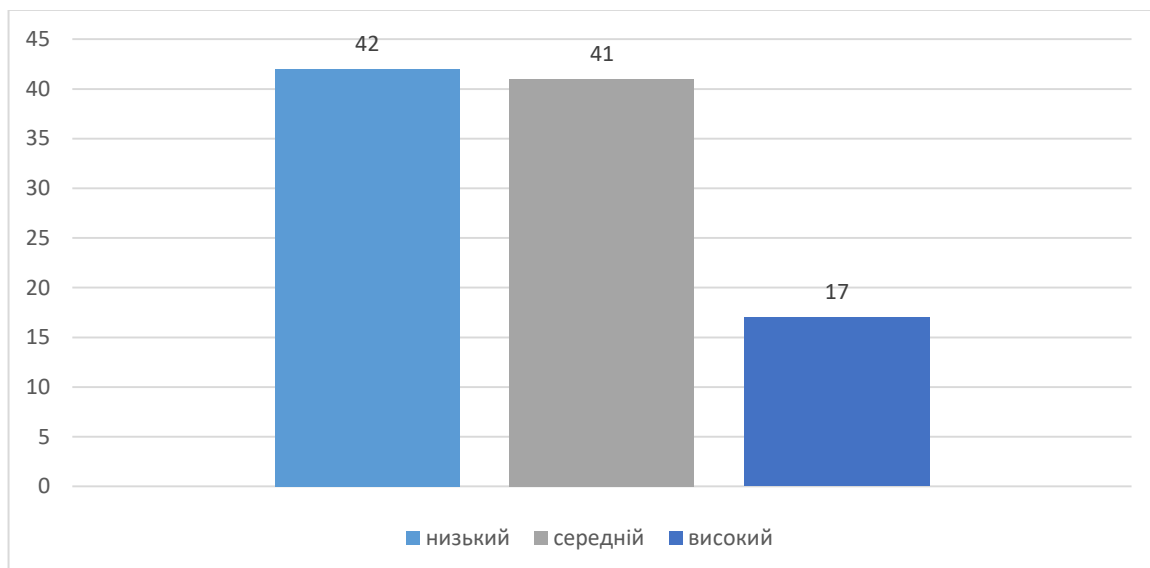

Рис. 2.1. Результати діагностики рівнів гендерної толерантності дошкільників(констатувальний етап експерименту)

Згідно з результатами проведеного констатувального експерименту було встановлено, що низький рівень гендерної толерантності властивий 42%, середній – 41%, а високий – лише 17% старших дошкільників.

Розподіл дітей дошкільного віку контрольної й експериментальної груп за рівнями гендерної толерантності показаний на рис. 2.2.

Згідно із результатами проведеного констатувального експерименту було встановлено те, що низький рівень гендерної толерантності є властивим 41% дітей контрольної й 43% експериментальної груп, середній – 41% дітей контрольної й 42% експериментальної груп, а високий – 16% дітей контрольної й 17% експериментальної груп. Тобто рівень гендерної толерантності в дітей контрольної й експериментальної груп є майже однаковим.

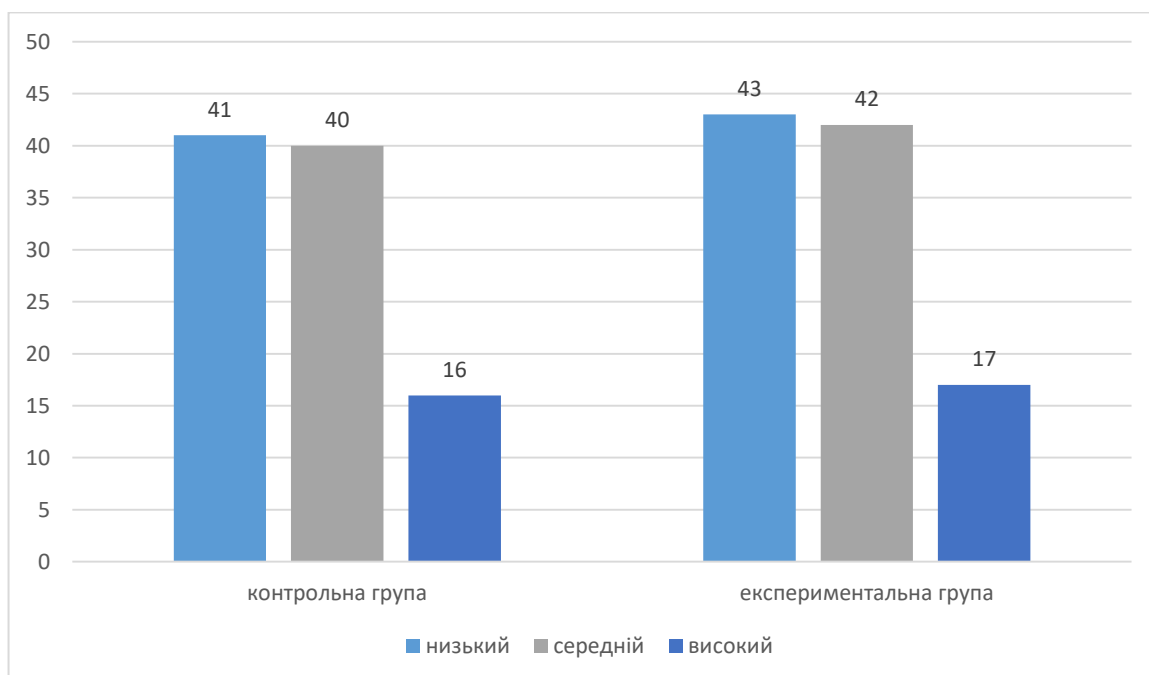

Рис. 2.2. Результати діагностики рівнів гендерної толерантності дошкільників контрольної та експериментальної груп (констатувальний етап експерименту)

Аналіз результатів показує, що у дошкільному віці недостатньо уваги приділяється поведінковому аспекту гендерної толерантності. Діти мають обмежений досвід в спілкуванні й співпраці із представниками протилежної статі, хоча рівень їхніх знань про взаємодію із іншою статтю є достатньо високим. Це вказує на необхідність більшої практичної роботи щодо розвитку комунікативних навичок та формування здорових гендерних відносин серед дошкільнят.

Отже, узагальнення результатів констатувального експерименту говорить про те, що більшість дошкільників є на середньому й низькому рівнях сформованості гендерної толерантності, що не може задовольняти соціальних педагогів із точки зору вимог до гендерного виховання дітей і формування гендерної толерантності особистості у цілому. Цей висновок ставить перед нами завдання визначити шляхи і педагогічні умови формування гендерної толерантності дітей дошкільного віку й впровадити їх в практику.

Висновки до другого розділу

1. Перед проведенням емпіричного дослідження актуального стану сформованості гендерної толерантності дітей дошкільного віку з використанням рухливих ігор визначені компоненти, критерії та показники й рівні вказаного соціально-педагогічного феномену.

2. Згідно з результатами дослідження, встановлено, що 41% дітей контрольної групи та 43% дітей експериментальної групи мають низький рівень гендерної толерантності, 41% дітей контрольної групи та 42% дітей експериментальної групи – середній рівень, і 16% дітей контрольної групи та 17% дітей експериментальної групи – високий рівень. Таким чином, рівень гендерної толерантності в обох групах майже однаковий. Однак аналіз результатів вказує на недостатню увагу до поведінкового аспекту гендерної толерантності в дошкільному віці. Більшість дітей знаходяться на середньому й низькому рівнях гендерної толерантності, що вказує на необхідність впровадження нових підходів до виховного процесу. Цей висновок висуває завдання визначити соціально-педагогічні умови, які сприятимуть підвищенню ефективності формування гендерної толерантності у дітей. Одним із таких засобів є використання рухливих ігор, що дозволяють розвивати соціальні навички та стосунки між дітьми різної статі. Впровадження таких ігор у практику роботи дошкільних закладів може суттєво підвищити рівень гендерної толерантності серед дітей.

РОЗДІЛ 3

МЕТОДИКА ВИКОРИСТАННЯ РУХЛИВИХ ІГОР ЯК ЗАСОБУ ФОРМУВАННЯ ГЕНДЕРНОЇ ТОЛЕРАНТНОСТІ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ В РОБОТІ СОЦІАЛЬНОГО ПРАЦІВНИКА

3.1. Соціально-педагогічні умови й шляхи використання рухливих ігор як засобу формування гендерної толерантності дітей старшого дошкільного віку та їх експериментальна апробація

Узагальнення результатів констатувального експерименту нам показало те, що більшість дітей дошкільного віку знаходяться на середньому й низькому рівнях гендерної толерантності. Це стало підставою для розробки удосконаленої методики формування гендерної толерантності через рухливі ігри, яку ми впровадили в практику закладу дошкільної освіти. Розроблена методика спрямована на підвищення рівня гендерної толерантності у дітей старшого дошкільного віку за допомогою спеціально відібраних рухливих ігор. Впровадження цієї методики не тільки покращує взаємодію дітей різної статі, але й сприяє розвитку емпатії, толерантності та взаємоповаги серед дошкільнят.

В процесі формування гендерної толерантності дітей дошкільного віку звикористанням рухливих ігор ми враховували потребу дотримання низки соціально-педагогічних умов. Щоб забезпечити ефективність процесу формування гендерної толерантності дошкільників за допомогою рухливих ігор були виділені такі соціально-педагогічні умови:

- системність та послідовність формування гендерної толерантності дітей дошкільного віку;
- емоційної насиченості та особистісної значущості освітньо-виховного матеріалу, який використовують в процесі формування гендерної толерантності дітей дошкільного віку;
- врахування вікових та індивідуальних особливостей дітей старшого дошкільного віку.

Розглянемо нижче характеристики соціально-педагогічних умов формування гендерної толерантності дітей дошкільного віку за допомогою рухливих ігор в ЗДО (закладі дошкільної освіти).

Перша методична умова *«систематичність й послідовність формування гендерної толерантності дітей дошкільного віку»* в собі передбачала формування системи знань й гендерних уявлень.

Систематичність і послідовність є ключовими чинниками для ефективного формування гендерної толерантності у дітей дошкільного віку через рухливі ігри в закладі дошкільної освіти. Постійне встановлення зв'язків між об'єктивною дійсністю та гендерними уявленнями дітей сприяє розвитку та формуванню їхньої толерантності. Лише тоді, коли дошкільник здатний правильно висловити свої думки словами, він може правильно їх зрозуміти. Цей процес досягається через систематичну роботу, спрямовану на формування гендерної толерантності за допомогою рухливих ігор.

Систематичність у формуванні гендерної толерантності забезпечується постійним застосуванням відповідних форм, методів і засобів педагогічної діяльності. Важливо, щоб ці засоби не були уривчастими чи розрізненими, а становили логічно побудовану та завершену систему гендерних уявлень. Соціальний педагог має чітко визначити, який обсяг знань та умінь необхідно засвоїти дошкільнятам і як методичні засоби можуть сприяти формуванню гендерної толерантності серед дітей.

Цілеспрямованість процесу формування гендерної толерантності у дітей дошкільного віку в собі передбачає, що увесь навчальний, виховний і розвивальний процес підпорядковується чітко визначеним педагогічним цілям. Важливо враховувати багатофункціональність гендерно важливих відомостей, що зумовлена їхнім змістом і освітньо-виховним навантаженням.

Засоби формування гендерної толерантності можуть використовуватися для різних цілей: для конкретизації основного матеріалу, актуалізації знань і чуттєвого досвіду дітей, збудження інтересу до теми, перевірки міцності та усвідомленості знань, закріплення та поглиблення матеріалу. Крім того, вони сприяють розвитку самостійності, підвищенню соціальної активності дітей і встановленню зв'язку з реальним життям, що дозволяє застосовувати набуті знання в практичних ситуаціях.

Друга методична умова -«емоційна насиченість й особистісна значущість освітньо-виховного матеріалу, який використовується задля формування гендерної толерантності дітей дошкільного віку» -вимагає дотримання критеріїв емоційної насиченості й особистісної значущості. Відповідно до цього, матеріал, що його соціальний педагог планує використовувати для формування гендерної толерантності дітей дошкільного віку, повинен бути емоційно насиченим та спрямованим на формування емоційно-позитивного ставлення до представників своєї та протилежної статі, а також позбавлення гендерних стереотипів.

Реалізація педагогічної вимоги щодо особистісної значущості змісту гендерно-спрямованого матеріалу є важливим аспектом у вихованні дітей дошкільного віку. Врахування емоційної сфери дітей є ключовим елементом цього процесу, так як емоції безпосередньо впливають на ставлення до діяльності і її результативність. Позитивні емоції активізують роботу мозку, сприяють кращому засвоєнню матеріалу, а негативні можуть знижувати працездатність та впливати на психічний стан дитини. Для досягнення успіху у формуванні гендерної толерантності необхідно забезпечити емоційне піднесення, створити сприятливу психологічну атмосферу та позитивний емоційний фон під час занять. Такі умови дозволяють не просто ефективно засвоїти матеріал, але й підвищити рівень гендерної толерантності у дітей. Врахування емоційних потреб дітей та правильний вибір методичних засобів, що відповідають їхнім особливостям, дає змогу забезпечити не тільки успішне засвоєння знань, але й розвиток соціальних навичок та взаємоповаги між дітьми різної статі.

Третя методична умова—«врахування вікових та індивідуальних особливостей дітей дошкільного віку»—досить важлива в формуванні їх гендерної толерантності. Підбираючи виховний матеріал та визначаючи методику його використання в процесі формування гендерної толерантності дітей дошкільного віку, слід виходити з особливостей пізнавальних процесів дітей та специфіки їхнього сприйняття, уяви та пам'яті, мислення й уваги.

У дошкільному віці відбувається активне формування мотивів поведінки, що є важливим для розвитку гендерної толерантності. Оскільки мотиви в цей

період ще нестабільні і знаходяться в процесі формування, їхні основи можуть залишатися з дитиною на все життя, впливаючи на її ставлення до інших[37, с. 85]. Тому питання мотивації дітей дошкільного віку є важливим для психолого-педагогічної науки, зокрема, у контексті виховання суспільно значущих мотивів.

При виборі методичних засобів для формування гендерної толерантності потрібно враховувати, що діти в цьому віці характеризуються високою емоційністю та чутливістю до навколишнього світу, що тісно пов'язано з їхньою діяльністю. Тому матеріал, який використовують у цьому процесі, має бути цікавим, яскравим та емоційно насиченим, щоб захопити дітей і сприяти кращому засвоєнню теми.

При розгляді статевих відмінностей в дошкільників важливо враховувати, що вони мають суто пізнавальний інтерес до цієї теми. Запитуючи про стать або значення якихось слів, дитина часто прагне дізнатися конкретну інформацію, не маючи глибокого розуміння цих понять. Особливо це стосується дівчаток, які на цьому етапі зазвичай не мають досвіду спільної діяльності з хлопчиками, і навпаки. Тому педагогам слід сприяти організації спільної діяльності для хлопців і дівчат у групі, щоб допомогти їм навчитися співпрацювати, ділитися обов'язками та досягати спільних результатів.

Формування гендерної толерантності у дітей дошкільного віку передбачає в собі створення відповідного ігрового середовища уЗДО, наявність відповідного ігрового обладнання й інструментарію, а також активну діалогічну та інтерактивну взаємодію між соціальним педагогом та старшими дошкільниками. Далі ми розглянемо ряд рухливих ігор, які були використані на формувальному етапі педагогічного експерименту для розвитку гендерної толерантності у дітей дошкільного віку (додаток Б).

Наведемо приклади руханок для дівчаток, що спрямовані на формування гендерної толерантності дітей дошкільного віку за допомогою рухливих ігор(додаток В).

Ігри, що пов'язані з професіями та посадами, відіграють важливу роль у формуванні гендерної толерантності у дітей дошкільного віку. Одним з основних аспектів є вживання фемінітивів – іменників жіночого роду, коли йдеться про

професії, що виконуються як чоловіками, так і жінками. Це важливо для того, щоб діти бачили рівність між статями у різних сферах діяльності. На жаль, у багатьох випадках педагоги при ознайомленні дітей з професіями використовують тільки маскулінітиви, забуваючи про фемінітиви. Це може підсилювати стереотипи про те, що деякі професії «належать» лише чоловікам, а інші – лише жінкам. Особливо це стосується управлінських посад, де в більшості випадків вживається чоловічий рід («директор», «завідувач»), тоді як для низькокваліфікованих, обслуговуючих професій (наприклад, «покоївка», «прибиральниця») застосовуються фемінітиви.

Як інструмент для подолання цих стереотипів пропонується використання малюнків, що зображають людей різних професій, на яких видно, що як жінки, так і чоловіки можуть реалізуватися у будь-якій професії, обираючи її за своїм бажанням. Для кожної професії на таких малюнках використовуються як маскулінітиви, так і фемінітиви, що дає дітям наочне уявлення про рівність статей у професійному середовищі. Такий підхід допоможе виховати у дітей більш стійке та збалансоване ставлення до гендерних ролей та професійних виборів (www.krona.org.ua).

Сюжетно-рольова гра «Перукарня» є чудовим прикладом того, як можна сприяти формуванню гендерної толерантності серед дітей дошкільного віку. Важливою особливістю цієї гри є те, що вона дає можливість дітям взяти на себе різні ролі, незалежно від їх статі, і розвивати вміння взаємодіяти та співпрацювати. Зокрема, хоча традиційно професія перукаря асоціюється із жінками, у сучасному світі ця професія набуває престижу серед чоловіків. Це дозволяє дітям побачити, що кар'єрні вибори не мають бути обмежені статтю, і що будь-хто може стати майстром у тій чи іншій професії.

У грі «Перукарня» всі діти мають змогу проявити свої таланти та виконати ролі, які зазвичай асоціюються з певною статтю, але без будь-яких обмежень. Вони можуть бути як перукарями, так і клієнтами, або ж майстрами з манікюру, і це сприяє розвитку уявлень про рівність можливостей для чоловіків і жінок у професійній сфері. Крім того, завдяки таким сюжетам, як «Тато / мама / хтось із рідних веде доньку / сина до перукарні», діти зможуть розуміти, що гендерні ролі

можуть бути гнучкими і не обмежуються лише традиційними стереотипами. Діти, виконуючи різні ролі, наприклад, перукаря чи клієнта, вчаться комунікації, співпраці, ввічливості та взаємоповазі. Вони також мають можливість експериментувати з різними аспектами професії, такими як підстригання волосся, фарбування, манікюр, що дозволяє їм краще зрозуміти, як працюють різні професії і які навички потрібні для них. Така інтерактивна діяльність допомагає дітям побачити, що професії не мають гендерних меж і кожен може реалізувати себе в будь-якій сфері діяльності.

Сюжетно-рольова гра «Пошта» є чудовим інструментом для формування гендерної толерантності серед дітей дошкільного віку. Завдяки цій грі діти мають можливість познайомитися з різними ролями, які зустрічаються на пошті, і переконатися, що ці ролі доступні для представників будь-якої статі. Відвідувачі, сортувальники, оператори, водії, листоноші – всі ці ролі можуть виконувати як хлопчики, так і дівчатка, що сприяє подоланню гендерних стереотипів і формує у дітей розуміння того, що професії не мають статевих обмежень. В процесі гри діти не тільки пізнають різноманітні аспекти роботи на пошті, а й набувають важливих соціальних навичок, таких як взаємодія, спільна діяльність і комунікація. Вони можуть виконувати різні ролі, такі як оператор або сортувальник, що дозволяє розвивати уявлення про рівність можливостей для хлопців і дівчат. Це сприяє не тільки розвитку важливих навичок, але й вихованню взаємоповаги та доброзичливості, що є основою гендерної толерантності.

Окрім того, театральна постановка «Разом веселіше»(додаток Д) відіграє важливу роль у подоланні гендерної сегрегації і вчить дітей працювати разом, долати відмінності і знаходити спільну мову. Обговорення після вистави дозволяє дітям усвідомити, що хлопчики і дівчатка можуть разом працювати, гратися і досягати спільних цілей. Це важливий крок у розвитку емпатії та взаєморозуміння, що є основою формування гендерної толерантності дитини.

Як видно з описаного вище, за допомогою цих й подібних до них рухливих ігор тавправ ми спостерігалий коригували прояви формування гендерної толерантності дітей дошкільного віку. Виконання ними рухливих ігор з гендерної

тематики сприяли розвитку вмінь та навичок спільного вирішення гендерних ситуацій та формуванню гендерної толерантності дітей дошкільного віку загалом.

3.2. Дослідження ефективності методики використання рухливих ігор як засобу формування гендерної толерантності дітей старшого дошкільного віку

Вивчення методичної літератури дало нам визначити основний метод формування гендерної толерантності в дітей дошкільного віку за допомогою рухливих ігор, що стало педагогічним експериментом. Цей метод дав можливість дослідити взаємозв'язок між факторами гендерної толерантності та методичними умовами й освітнім процесом в ЗДО. Важливим етапом експерименту стало оцінювання ефективності педагогічного впливу на процес формування гендерної толерантності дітей.

Неперервне спостереження за процесом формування гендерної толерантності й проведення педагогічної діагностики на констатувальному й контрольному етапах експерименту нам дозволили отримати важливі дані про динаміку змін уступені гендерної толерантності дітей. Використані діагностичні методики відповідали компонентам, рівням та показникам гендерної толерантності, що й дозволило нам відслідковувати зміни й оцінити ефективність застосованих методів на різних етапах педагогічного впливу.

Метою контрольного етапу експерименту стала перевірка ефективності методики формування гендерної толерантності дітей дошкільного віку з використанням рухливих ігор. Порівняльна характеристика здобутих результатів констатувального й контрольного етапів педагогічного експерименту представлена у таблиці 2.1.

Таблиця 2.1

Порівняльний аналіз рівнів гендерної толерантності дітей дошкільного віку (контрольний етап, експериментальна група)

Рівні гендерної толерантності					
Низький		Середній		Високий	
Констатувальний етап, %	Контрольний етап, %	Констатувальний етап, %	Контрольний етап, %	Констатувальний етап, %	Контрольний етап, %

42	16	41	56	17	28
----	----	----	----	----	----

Як бачимо, найбільше відбулось зменшення показників низького рівня гендерної толерантності (рис. 3.1).

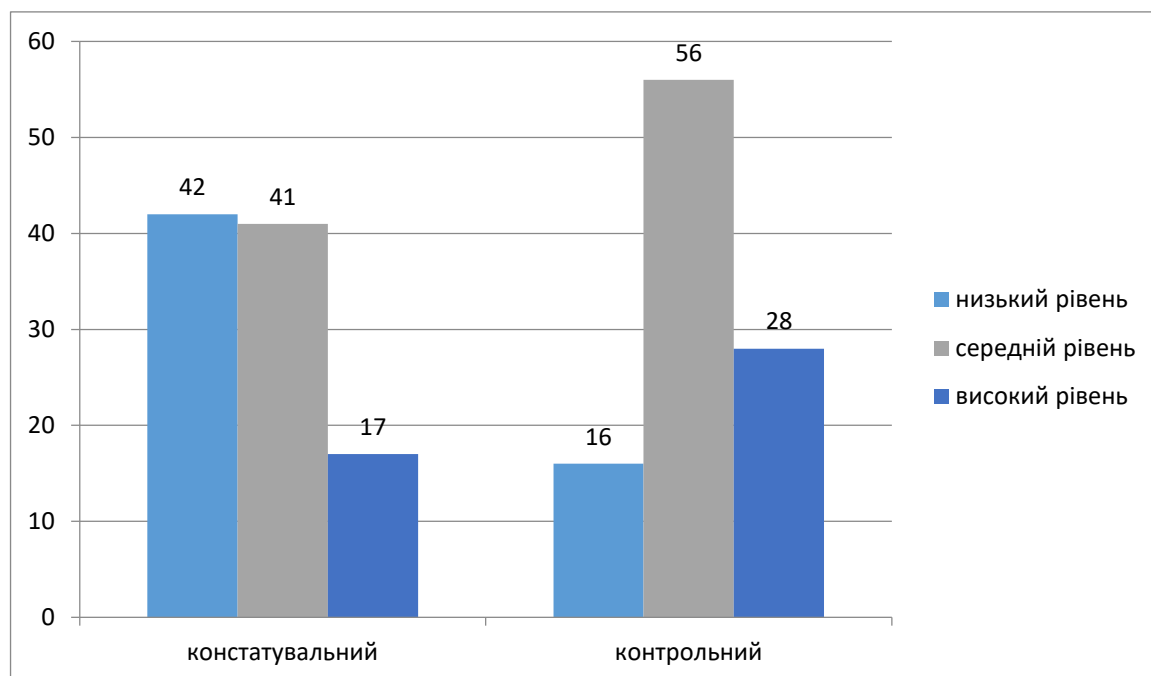

Рис. 3.1. Результати діагностики рівнів гендерної толерантності дошкільників (контрольний етап експерименту)

Так, за результатами проведеного контрольного експерименту було встановлено те, що низький рівень гендерної толерантності властивий для 16%, середній – 53%, а високий – 28% старших дошкільників. За підсумками формувального експерименту ми встановили, що рівень гендерної толерантності дітей дошкільного віку істотно підвищився під впливом рухливих ігор.

Розподіл дітей контрольної й експериментальної груп за рівнями гендерної толерантності (контрольний експеримент) показаний на рис. 3.2.

За результатами проведеного контрольного експерименту видно, що низький рівень гендерної толерантності властивий для 40% дітей контрольної й 16% експериментальної груп, середній – 45% дітей контрольної й 56% експериментальної груп, а високий – 15% дітей контрольної й 28% експериментальної груп.

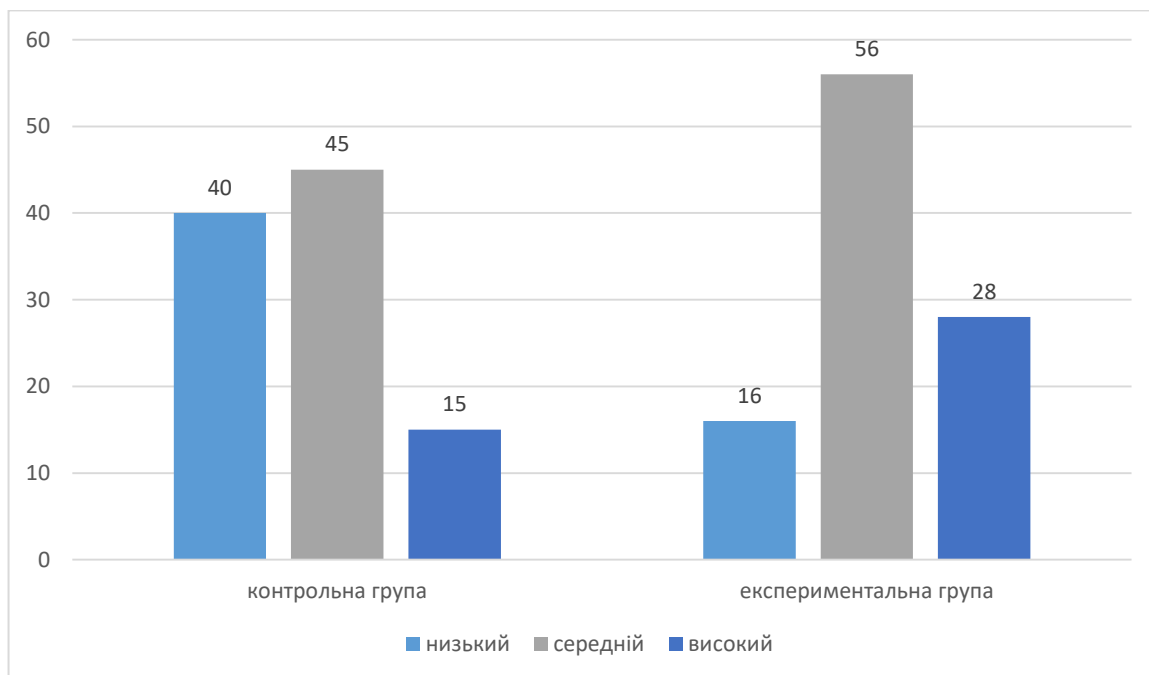

Рис. 3.2. Результати діагностики рівнів гендерної толерантності дошкільників контрольної та експериментальної груп (контрольний етап експерименту)

Як можемо бачити, рівень гендерної толерантності в дошкільників контрольної й експериментальної груп помітно відрізняється. Можемо припустити, що це відбулосьу результаті впровадження у освітній процес методики формування гендерної толерантності дітей дошкільного віку з використанням рухливих ігор. При цьому,у дітей дошкільного віку, які перебувають у експериментальній групі, значно вдосконалились поведінкові прояви гендерної толерантності.

Результати нашої експериментальної роботи підтвердили ефективність визначених соціально-педагогічних умов й методики їх впровадження в процес формування гендерної толерантності у дітей дошкільного віку за допомогою рухливих ігор. Отримані дані свідчать про позитивні зміни у розвитку гендерної толерантності серед дітей. Зокрема, зросла кількість старших дошкільнят із високим рівнем толерантності, а кількість дітей з низьким рівнем зменшилася.

Аналіз і порівняння даних, отриманих під час констатувального та контрольного етапів експерименту, дають змогу зробити висновок про ефективність обраних соціально-педагогічних умов та запропонованої методики

формування гендерної толерантності через рухливі ігри. Позитивні зміни у рівнях гендерної толерантності дітей дошкільного віку підтверджують дієвість та перспективність цієї методики для подальшого використання в практиці дошкільної освіти.

Висновки до третього розділу

1. Визначено соціально-педагогічні умови для формування гендерної толерантності дітей дошкільного віку за допомогою рухливих ігор: системність та послідовність формування гендерної толерантності; емоційної насиченості та особистісної значущості освітньо-виховного того матеріалу, який використовується в процесі формування гендерної толерантності; врахування вікових та індивідуальних особливостей дітей старшого дошкільного віку. Формування гендерної толерантності в собі передбачало створення ігрового середовища вЗДО, наявність ігрового обладнання й відповідного ігрового інструментарію, інтерактивну взаємодію дітей і соціального педагога. Була підібрана розроблена методика використання рухливих ігор для формування гендерної толерантності дітей дошкільного віку.

2. Результати даної експериментальної роботи підтвердили ефективність методики формування гендерної толерантності у дітей дошкільного віку з використанням рухливих ігор. Зокрема, було виявлено, що низький рівень гендерної толерантності властивий 40% дітей контрольної групи та 16% дітей експериментальної групи. Середній рівень спостерігався у 45% дітей контрольної групи та 56% дітей експериментальної групи, а високий рівень – у 15% дітей контрольної та 28% дітей експериментальної групи. Ці результати свідчать про істотну різницю в рівні гендерної толерантності між контрольними та експериментальними групами, що є наслідком впровадження методики формування гендерної толерантності за допомогою рухливих ігор у освітній процес. Важливо, що у дітей старшого дошкільного віку, які були в експериментальній групі, спостерігалися значні покращення в поведінкових

проявах гендерної толерантності, що підтверджує ефективність цієї методики для формування позитивних ставлень до рівності між статями.

ВИСНОВКИ

Теоретичне обґрунтування та експериментальна перевірка методики використання рухливих ігор, як засобу формування гендерної толерантності дітей старшого дошкільного віку у роботі соціального працівника дали змогу зробити такі висновки:

1. Визначені особливості формування гендерної толерантності в дітей дошкільного віку. Поняття «гендерна толерантність» трактується як настанова на

ліберальне прийняття різноманітних моделей поведінки, переконань і цінностей інших людей, а також як активне неприйняття будь-яких спроб обмеження їхнього вільного самовираження. Інтегральний підхід, що поєднує елементи попередніх концепцій, розглядає гендерну толерантність у контексті міжстатевих взаємодій як складний соціально-психологічний феномен. Він охоплює не лише зовнішні прояви поведінки, а й глибинні ціннісні орієнтації особистості, що визначають її здатність до прийняття різноманіття. Саме така багатовимірність гендерної толерантності зумовлює актуальність її формування в дошкільному віці, який є сензитивним періодом для становлення базових соціальних установок і моделей взаємодії з іншими людьми.

2. Дослідження виявило значний потенціал рухливих ігор у процесі формування гендерної толерантності у дошкільників. Підтверджено важливість інтеграції рухливих ігор як основи для розвитку гендерної толерантності. Гра є провідним видом діяльності в дошкільному віці, і її використання в освітньому процесі має велике значення для формування гендерної толерантності. Рухливі ігри допомагають зблизити дітей, об'єднуючи їх у спільну діяльність, яка є цікавою та доступною для кожного. У таких іграх діти отримують знання про стать, вивчають відмінності у поведінці хлопчиків і дівчаток, що сприяє формуванню уявлення про гендерні ролі. Спільна участь у рухливих іграх дозволяє дітям розвивати навички взаємодії з іншими, враховуючи гендерні особливості, а також сприяє розвитку морально-вольових якостей, властивих обом статям. Таким чином, рухливі ігри, якщо вони є частиною розвивального середовища в ЗДО, можуть стати важливим інструментом для формування гендерної толерантності у дітей дошкільного віку, забезпечуючи рівні можливості для розвитку та взаємоповаги серед хлопчиків й дівчаток.

3. Визначено рівні гендерної толерантності у дітей старшого дошкільного віку дозволило зробити важливі висновки. Згідно з результатами, більшість дітей у контрольній та експериментальній групах мають середній або низький рівень гендерної толерантності, зокрема 41% дітей контрольної групи та 43% експериментальної групи знаходяться на низькому рівні, а 41% контрольної та 42% експериментальної групи – на середньому рівні. Лише 16% дітей має

високий рівень толерантності. Це свідчить про необхідність приділення більшої уваги поведінковому аспекту гендерної толерантності на дошкільному етапі. Незважаючи на те, що дітям надаються загальні уявлення про гендерні ролі, більшість з них не мають сформованих чітких уявлень і навичок щодо рівності між хлопчиками і дівчатками в поведінковому контексті. Тож, для підвищення рівня гендерної толерантності серед дошкільнят виникає потреба в розробці й впровадженні соціально-педагогічних умов, спрямованих на ефективне використання рухливих ігор як інструменту для розвитку цієї якості. Це включає створення умов, які підтримують рівні можливості для розвитку усіх дітей, враховують гендерні особливості і сприяють формуванню толерантного ставлення до різних гендерів в межах освітнього процесу.

4. Обґрунтовано методику використання рухливих ігор, в якості засобу формування гендерної толерантності дітей старшого дошкільного віку у роботі соціального працівника, та експериментально перевірена її ефективність. Визначені соціально-педагогічні умови для формування гендерної толерантності дітей дошкільного віку з використанням рухливих ігор: системність та послідовність формування гендерної толерантності; емоційної насиченості та особистісної значущості освітньо-виховного того матеріалу, який використовується в процесі формування гендерної толерантності; врахування вікових та індивідуальних особливостей дітей. Формування гендерної толерантності дітей дошкільного віку в собі передбачало створення ігрового середовища в ЗДО та наявність ігрового обладнання й відповідного ігрового інструментарію, а також інтерактивну взаємодію соціального педагога та дітей. Підібрана та розроблена методика використання рухливих ігор для формування гендерної толерантності дошкільників. За допомогою таких рухливих ігор та вправ відбувалось підвищення рівня гендерної толерантності у дітей. Виконання дошкільниками таких рухливих ігор із гендерної тематики сприяло розвитку вмінь та навичок спільного вирішення гендерних ситуацій, а також формуванню гендерної толерантності дітей дошкільного віку в цілому.

Результати експериментальної роботи чітко підтвердили ефективність методики формування гендерної толерантності у дітей дошкільного віку через

рухливі ігри. Виявлено значну різницю між дітьми контрольної та експериментальної груп: у контрольній групі 40% дітей мали низький рівень гендерної толерантності, 45% – середній, і лише 15% – високий рівень. Натомість в експериментальній групі показники покращились, знизився відсоток дітей із низьким рівнем до 16%, підвищився відсоток дітей з середнім (56%) й високим рівнем (28%). Ці зміни є результатом впровадження спеціальної методики, орієнтованої на розвиток гендерної толерантності через рухливі ігри, що дозволило значно покращити поведінкові прояви гендерної толерантності у дітей експериментальної групи. В контрольній групі, яка не зазнала впливу цієї методики, рівні гендерної толерантності не змінилися. Тому проведене дослідження свідчить про позитивні результати впровадження рухливих ігор у процес формування гендерної толерантності у дітей дошкільного віку, що підтверджує ефективність цієї методики для розвитку важливих соціальних навичок і змін у поведінкових установках дошкільнят.

Вважаємо, що перспективами для подальшого дослідження можна визначити розробку методики підготовки майбутнього соціального працівника до використання рухливих ігор, як засобу формування гендерної толерантності дітей старшого дошкільного віку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Александрова О. С. Сутність гендерної толерантності в сучасному суспільстві. *Гілея*. 2010. Вип. 42 (12). С. 170-177.
2. Андреев М. В. Формування толерантності дітей дошкільного віку : автореф. дис. ... канд. психол. наук. Харків, 2009. 23 с.
3. Базовий компонент дошкільної освіти (Державний стандарт дошкільної освіти) : Затверджений наказом МОН України від 12.01.2021р. №33. URL:

https://mon.gov.ua/storage/app/media/rizne/2021/12.01/Pro_novu_redaktsiyu%20Bazovoho%20komponenta%20doshkilnoyi%20osvity.pdf

4. Балл Г.О. Про співвідношення принциповості й толерантності. *Педагогіка толерантності*. 2007. № 1-2. С. 110-111.
5. Бацевич Ф. С. Лінгвокультурні аспекти комунікативної толерантності дошкільників. *Соціогуманітарні проблеми людини*. 2010. № 5. С. 108–119.
6. Безкоровайна О. Як зробити школу толерантною: можливості і засоби : метод. матеріал. Київ : Шкільний світ, 2006. 128 с.
7. Бжиська Ю.А. Статеве виховання як невід’ємна частина морального виховання. *Рідна школа*. 2012. №4. С. 27–31.
8. Бутенко О. Сутність проблеми формування гендерної толерантності у дошкільників. *Інноваційна діяльність педагога в сучасному освітньому просторі*: матеріали міжвузівської наук.-практ.конф. науковців, аспірантів, педагогів та студентів 25 листопада 2015 року (тези доповідей) : з нагоди 85-річчя відділення дошкільної і початкової освіти Уманського гуманітарно-педагогічного коледжу ім. Т.Г. Шевченка. Умань, 2015. С. 18-22.
9. Васютинський В. Джерела психологічної статі. *Психолог*. 2003. №33. С. 1-4.
10. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і гол. ред. В.Т. Бусел. Київ ; Ірпінь : Перун, 2004. 1440 с.
11. Вихор С. Т. Гендерне виховання дітей старшого підліткового та раннього юнацького віку: дис. ... канд. пед. наук. Тернопіль, 2006. 264 с.
12. Віденко С.В. Психологія сексуальності та сексуальних стосунків: навчальний посібник. Київ : Арістет, 2003. 312с.
13. Вчимося бути толерантними : тренінговий курс для дітей та молоді / упоряд. О. Собченко, А. Донець, В. Дьомкіна. Донецьк: ДМДЦ, 2008. 48 с.
14. Гаубас С.В. Актуальні методи статевого виховання дітей у сучасних умовах. *Все для вчителя*. 2009. №17. С. 105-106.
15. Гендер іде / за ред. О. Андрусик, О. Марущенка, О. Масалітіної. Харків : Планета-Принт, 2018. 136 с.

16. Гендерна педагогіка: навч. посіб. / за ред. В. Гайденко. Суми : Університетська книга, 2006. 313 с.
17. Гендерні аспекти усвідомленого батьківства: навч. посіб. / Говорун Т.В., Кравець В.П., Кікінежді О.М., Кізь О.Б. Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2004. 144 с.
18. Гендерні будні дошкілля : методичний посібник / за ред. О. Андрусик, О. Марущенка. Харків : Планета-Принт, 2020. 174 с.
- 18а. Гірняк А.Н. Рівні міжсуб'єктної освітньої взаємодії та їх психологічний аналіз. *Психологічний часопис*. 2020. № 8 (40). Т. 6. С. 109–118.
19. Главник О.П. До проблеми сімейного виховання: гендерний аспект. *Зб. наук. пр. Інституту психології ім. Г.С. Костюка АПН України*. Київ : ГНОЗІС, 2003. Т. V. Ч. 6. С. 46-54.
20. Говорун Т., Кікінежді О., Кравець В. Психологія статі : гендерний та психосексуальний розвиток людини. Тернопіль : ТДПУ, 2001. 48 с.
21. Говорун Т., Кікінежді О. Стать та сексуальність: психологічний ракурс: навч. посіб. Тернопіль : Богдан, 1999. 384 с.
22. Говорун Т.В., Кікінежді О.М. Гендерна психологія : навч. посіб. Київ : Академія, 2004. 308 с.
23. Гончаренко А. М. Особливості виховання гуманних взаємин хлопчиків та дівчаток дошкільного віку. Київ : Пед. Думка, 2009. 224 с.
24. Гра як інструмент гендерної соціалізації дошкільника : методичні рекомендації по забезпеченню гендерної соціалізації дитини засобами гри / за ред. О. В. Іванченко. Кривий Ріг, 2017. 102 с.
25. Грива О.А. Соціально–педагогічні основи формування толерантності у дітей і молоді в умовах полікультурного середовища: монографія. Київ : ПАРАПАН, 2005. 228 с.
26. Декларація принципів толерантності. URL : http://tolerance.org.md/rom/docs/decl_u.htm
27. Долинська Л. В., Ніколаєнко О. С. Комунікативна толерантність сучасних дошкільників : навч.–метод. посіб. Київ : НПУ, 2007. 214 с.

- 28.Єремєєва В.,Хрізман Т. Хлопчики і дівчатка : два різних світи. Київ : Редакції загальнопедагогічних газет, 2003. 112 с.
- 29.Іванова І.В. Система підготовки майбутніх соціальний педагогів до здійснення гендерного виховання дітей дошкільного віку. *Гендер : реалії та перспективи в українському суспільстві: матеріали Всеукр. наук.-практ. конфер.* Київ : Фоліант, 2003. С. 151–154.
- 30.Калько І.В. Формування гендерної культури школярів у системі роботи сучасного закладу освіти. Харків : Друкарня Мадрид, 2017. 136 с.
- 31.Кравець В. П. Гендерна педагогіка : навчальний посібник. Тернопіль : Джура, 2003. 416 с.
- 32.Кравець В.П., Говорун Т.В., Кікінежді О.М. Гендерна соціалізація молодших школярів : навчальний посібник. Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2011. 192 с.
- 33.Лянна Г.П., Говорун Т.В., Шкарпітко Н.О., Яременко Н.В. Формування гендерної культури школярів : навчально–методичні матеріали з гендерного виховання. Ірпінь, 2004. 81 с.
- 34.Ляпунова В.А. Підготовка соціальний педагогів до формування толерантності у дітей старшого дошкільного віку : монографія. Мелітополь : МДПУ ім. Б. Хмельницького, 2016. 364 с.
- 35.Мухоморіна Л. Хлопчики і дівчатка: диференційоване навчання. *Дошкільне виховання.* 2001. №4. С. 15–17.
- 36.Навчально-методичні матеріали до уроків гендерної грамотності: «Ми – різні, ми – рівні» / за ред. О. Семиколєнкової. Запоріжжя : Друкарський світ, 2011. 128 с.
- 37.Наумчук В. І. Рухливі ігри у гендерному вихованні молодших школярів. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету. Серія : Педагогіка.* 2008. №6. С. 15–20.
- 38.Олійник Л.М. Статеве виховання у дошкільному закладі та початковій школі: навч.-метод. посіб. Миколаїв : Принт-Експрес, 2011. 76 с.
- 39.Основи теорії гендеру/ відпов. ред. М. Скорик. Київ : К.І.С., 2014. 536 с.

- 40.Павелків Р.В., Цигипало О.П. Дитяча психологія : навчальний посібник. Київ : Академвидав, 2011. 373 с.
- 41.Павлущенко Н. Гендерна ідентичність в процесі виховання дітей дошкільного віку. *Теоретико-методологічні проблеми виховання дітей та молоді*. Київ, 2018. №12. С. 151-158.
- 42.Павлущенко Н. Обґрунтування й опис методики вивчення складових гендерної вихованості в дошкільників. *Теоретичні питання культури, освіти і виховання*. Суми, 2017. Вип. 34. С. 167–169.
- 43.Павлущенко Н. Педагогічні аспекти гендерного виховання дітей дошкільного віку. *Науковий вісник Чернівецького університету. Серія: Педагогіка та психологія*. Чернівці, 2019. Вип. 468. С. 176-183.
- 44.Петренко О. Б. Становлення гендерного підходу до освіти і виховання в українському суспільстві. *Оновлення змісту, форм та методів навчання і виховання в закладах освіти*. Рівне : РДГУ, 2013. Вип. 27. Ч. 1. С. 110–120.
- 45.Піроженко Т.О., Хартман О.Ю.Методичний посібник до парціальної програми з розвитку соціальних навичок ефективної взаємодії дітей віком від 4 до 6–7 років «Вчимося жити разом». Київ : Алатон, 2016. 112 с.
- 46.Полянський П. Абетка рівності : методичні рекомендації. Київ : Програма розвитку ООН в Україні, 2007. 13 с.
- 47.Праченко О. К. Психологічні особливості толерантності в дошкільному віці. *Науковий часопис НПУ ім. М. П. Драгоманова. Психологічні науки*. Серія 12. Вип. 37 (61). Київ, 2022. С. 147-151.
- 48.Програма розвитку дитини дошкільного віку «Я у Світі». У 2 ч. Ч. II. Від трьох до шести (семи) років / наук. кер. О. Л. Кононко. Київ : МЦФЕР-Україна, 2014. 452 с.
- 49.Рябкіна О.К. Психологічні чинники гендерних конфліктів та шляхи їх подолання. *Збірник наукових праць Інституту психології імені Г. Костюка НАПН України*. Київ, 2010. Вип. 86. С. 300-306.
- 50.Савченко М. С. Особливості гендерного підходу у вихованні дітей дошкільного віку. *Гуманізація навчально-виховного процесу*. Слов'янськ : СДПУ, 2011. Вип. LVII, ч. II. С. 182-187.

- 51.Савченко М. С., Шоробура І. М. Гендерне виховання дітей старшого дошкільного віку: вимоги сучасності. *Вісник Луганського національного університету ім. Тараса Шевченка*. Луганськ, 2012. С. 138–146.
- 52.Скок А.Г. Гендерна толерантність сучасного дошкільника. *Вісник ЖДУ імені Івана Франка*. 2017. №34. С. 79–84.
- 53.Скрипник Н. І. Психолого-педагогічні засади виховання гуманних взаємостосунків у дітей старшого дошкільного віку : монографія. Умань : Візаві, 2012. 153 с.
- 54.Титаренко Т.М. Стать і культура.*Психолог*. 2003. №3. С. 1-4.
- 54а. Фурман А.В., Гірняк А.Н. Психорозвивальна взаємодія в освітньому процесі та її концептуальні засади. *Психологічний часопис*. 2020. № 6 (38). Т. 6. С. 9–18.
- 55.Цокур О. Гендерне виховання – нагальна потреба сучасної освітньої системи. *Директор школи. Україна*. 2006. №6. С. 6-13.
- 56.Шевченко А. М. Аналіз проблеми гендерного виховання дошкільників. *Проблеми сучасної педагогічної освіти. Сер.: Педагогіка і психологія*. Вип. 15. Ч. 1. Ялта : КГУ, 2007. Ч. 1. 264 с.
- 57.Шевченко А. М. Гендерний аспект формування культури взаємовідносин дошкільників. *Проблеми сучасної педагогічної освіти: Педагогіка і психологія*. Вип. 17. Ч. 2. Ялта : КГУ, 2008. С. 178–183.
- 58.Яценко Л.В. Гендерна освіта і виховання в дошкільній освіті. *Гендер: реалії та перспективи в українському суспільстві: матеріали Всеукр. наук.-практ. конфер*. Київ : Фоліант, 2013. С. 154–156.

ДОДАТКИ

Додаток А

Диференціація психології хлопчиків і дівчаток в період дошкільного віку

Він	Вона
Люблять рухливі ігри зі швидкою зміною сюжетів, елементами змагань, ризику.	Виявляють інтерес до видів активності, що передбачають опікування, облаштування,

Виявляють пізнавальні інтереси до механізмів, будови технічного обладнання, функціонування різноманітних пристроїв, машин. Орієнтуються на конкретні результати взаємодії (змагання, боротьбу, досягнення мети). У спілкуванні критикують, переконують, аргументують правоту чи доводять перевагу, спираючись на факти, розмовляють про події, боротьбу, поєдинки, відкриття нового. Орієнтовані на швидкість виконання завдань, на кількісні показники досягнень, на подолання перешкод. Мають схильність до лідерства, виявляють прагнення та вміння пропонувати нові ідеї, організовувати, керувати, відстоювати. Нечутливі до морально–етичних оцінних суджень про себе та інших. Дружба базується на спільних заняттях. Уразі фрустрації потреб, схильні виявляти войовничість, агресивність, жорстокість, егоїзм. Наполегливі у досяганні мети, виявляють брак емпатійності, співпереживання. Схильні приймати рішення самостійно, рідко звертаються за порадою. Здатні на нерозважливі вчинки та дії. Схильні до переоцінки своєї особистості та потенційних можливостей, недостатньо самокритичні, надмірно самовпевнені. Схильні до інтровертованості, замкнутості, відособленості. Захоплюються наукою, технікою, історичною літературою, фантастикою. Люблять відвідувати змагання, захоплюються спортом, мають кумирів.	прикрашання, обслуговування, надання допомоги. Акуратні в діях, мають розвинуту здатність до розуміння емоційних станів у вербальній та невербальній комунікаціях. Орієнтовані на характер взаємин, зміст спілкування, схильність емоційних переживань, схожість оцінних ставлень до подій та людей. Спілкуючись, люблять ділитися враженнями, почуттями, радять, надають емоційну підтримку та діяльну допомогу. Здатні до образного мислення, інтуїції, передбачення, розуміння та оцінки емоційних станів людини, осмислення дій та вчинків. Вразливі до тону, морально–етичних нюансів взаємин, емпатійні в діях та вчинках. Відповідальні, старанні, ретельні при виконанні доручень, орієнтовані на схвалення. Світ захоплень та інтересів орієнтований на моральні засади взаємин та характер їх розвитку. Очікувальна позиція в процесі групової взаємодії, віддають перевагу малим, з постійним складом групам. Критичні щодо власного „Я”, схильні до саморефлексії, самоїдства, заниженої самооцінки. Орієнтовані на передачу оцінного ставлення, емоційну підтримку у радості й горі. Дружба базується на спільності емоційних ставлень, довірі, вірності, щирості. Мають кумирів серед кіноакторів, музикантів, співаків.
---	--

Додаток Б

Заняття з формування гендерної толерантності дітей дошкільного віку за допомогою рухливих ігор

Тема. Дружні діти – мов квіти.

Мета. Формувати уявлення дітей про важливість дружнього ставлення до оточуючих, способи толерантної взаємодії. Вчити розуміти зміст казки, оцінювати поведінку героїв, виховувати доброзичливість. Розширювати та закріплювати знання про квіти України, кольори. Розвивати мовлення та вміння висловлювати свої думки.

Результати заняття. Наприкінці заняття діти:

- оцінюють поведінку героїв казки;
- пояснюють, чому важливо бути дружними;
- називають кольори та квіти.

Обладнання і матеріали. Картонні елементи у формі квіток, зелена тканина для обладнання «галявини», роздатковий матеріал із зображенням маку, ромашки, барвінку, кульбабки та інших квітів, віночка.

► Мультфільм «Квіти дружби», презентація з музичним супроводом «Загадки про квіти».

► Комп'ютер, доступ до Інтернету, мультимедійний проектор (бажано).

Підготувати заздалегідь: картонні елементи у формі квіток, зелену тканину для обладнання «галявини»;

► роздатковий матеріал із зображенням маку, ромашки, барвінку, кульбабки та інших квітів, віночка;

► перевірити презентацію і відео до теми «Дружні діти – мов квіти».

Орієнтовний план заняття

Вступне слово соціального педагога, вірш, коротка бесіда

Читання казки «Хто кращий?»

Обговорення казки

Рухлива гра

Колективна робота з аплікації

Підсумкове слово соціального педагога, читання вірша

Перегляд мультфільму

Хід заняття

Посередині кімнати утворюємо «галявинку» із зеленої тканини, на ній у довільному порядку розкладено картонні квітки різного кольору; роздатковий матеріал із зображенням маку, ромашки, барвінку, кульбабки та інших квітів, віночка. Діти сідають навколо «галявинки», утворюючи коло.

Соціальний педагог: Діти, я маю для вас сюрприз: сьогодні дорогою до садка я милувалася гарними квіточками, що ростуть біля нашого озера. Й одна з цих квіточок потихеньку, на вушко, розповіла мені цікаву історію. Але щоб і ви, дітки, змогли її почути, треба вгадати – а що ж то була за квіточка?

Соціальний педагог промовляє загадку:

Наче сонця серединка,

Пелюстків біла хустинка.

Знає бджілка і мурашка,

Що звуть квіточку ... (Ромашка)

Діти хором відповідають: «Ромашка».

Соціальний педагог розповідає казку «Хто кращий?».

В одній Чарівній країні на зеленому лужку росли собі чарівні квіти. А чому вони були чарівними? Тому що вміли розмовляти і гралися, мов діти. Квіточки були всі різні: і червоні, немов жар; і жовті, як сонечко; і білі, мов хмаринки; і блакитні, як весняне небо.

Жили вони дружно й весело, аж ось сталася одна подія. Пробігала тим самим лушком із квітами маленька дівчинка Яринка та й загубила дзеркальце. Воно закотилося в травичку й зупинилося біля наших квіточок.

Першою дзеркальце помітила червона квітка. Зазирнула в нього, побачила себе та й запишалася. «Ой, яка я гарна, всі інші не такі, як я!

Не буду з ними дружити!» – сказала квітка. Але й інші квіточки подивились у дзеркальце й подумали так само: я біла – найкраща, я жовта – найкраща, я блакитна – найкраща, а решта не такі, тому вони гірші.

Почалися між квіточками суперечки, вони припинили гратися і стало сумно на лужку.

Тим часом Яринка прийшла на чарівну галявинку шукати загублене дзеркальце. Доки вона його шукала, то почала плести собі віночок. Взяла

червоних квіточок, але віночок був, хоч і гарний, та все–таки в ньому бракувало кольорів. Тоді Яринка набрала різних квітів: і білих, і жовтих, і блакитних. Тож віночок вийшов барвистий, яскравий, дуже гарний.

Аж тут і дзеркальце знайшлося. Наділа Яринка віночок, глянула в дзеркальце, й усі квіточки побачили, яка то краса, коли різні квіти, різні барви збираються разом у веселий віночок. І зрозуміли квіточки: хоч усі вони різні, але однаково привабливі, однаково важливі для інших, та й перестали сваритися, і вже жодна квіточка не вважала іншу, не таку, як вона сама, гіршою за себе.

Соціальний педагог ставить запитання до казки.

1. Якщо хто–небудь чимось відрізняється від інших, то чи гірший він?
(варіанти відповідей дітей)

2. Як дзеркальце нашкодило квіточкам? (варіанти відповідей дітей)

3. Що допомогло квіточкам знову подружитися? (варіанти відповідей дітей)

4. Чому віночок такий гарний? (варіанти відповідей дітей)

5. Що значить бути дружними? (варіанти відповідей дітей)

Гра «Ярина»

Правила гри: усі діти стають у коло.

Соціальний педагогка промовляє лічилку:

Покотило, покотило

По дорозі волочило,

Сонце, місяць і зірки

На кілочку вийдеш ти!

Таким чином вибирають двох гравців. Кого вибрали першим, промовляє:

– Де ти стоїш?

– На ринку.

– Що продаєш?

– Ярину (яру пшеницю).

– Що хоч?

– Сім кіп галушок і зі сливками пиріжок!

Соціальний педагог:

А тепер, діти, давайте встанемо і підійдемо до нашої чарівної галявинки, візьмемо кожний по квіточці. (Звучить мелодія української народної пісні.)

Візьмемося за руки і виставимо їх перед собою. На що схоже те, що ви бачите? Правильно, на віночок. А тепер вітерець прилетів (потрусили ручками) і квітучий наш віночок ожив. Сідайте. Тепер покладіть квіти перед собою і давайте пограємо.

Рухлива гра:

1, 2, 3 – вирости квіточки (підвестися з положення сидячи, долоні бутонем).

До сонця потягнулися високо. Стало їм приємно і тепло (розкрити «квітку» над головою, руки в сторони).

Вітерець пролітав – стеблинки похитав (легкі нахили в сторони).

Уліво хитнулися – низько пригнулися (нахил уліво). Управо хитнулися – низько пригнулися (нахил управо).

Вітерець, тікай – ти квіти не зламай (покрутитися).

Нехай вони цвітуть – людям радість принесуть (із бутона розкрити «квітку» перед собою).

Соціальний педагог:

Діти, давайте зробимо справжній віночок і прикрасимо ним нашу кімнату.

Діти виконують колективну роботу з аплікації. На великому колі з ватману кожна дитина приклеює свою квітку, в 2–3 ряди – утворюється різнокольоровий вінок.

Соціальний педагог:

А тепер, діти, давайте згадаємо назви червоних, білих, блакитних, жовтих квітів.

Червоні – маки.

Білі – ромашки.

Блакитні – барвінок.

Жовті – соняхи, кульбабки.

Одночасно соціальний педагог просить когось із дітей знайти картинку з цією квіткою на «галявинці», усі діти розглядають її.

Соціальний педагог:

Діти, пропоную вам подумати і згадати, які ще квіти ви знаєте. А допоможе вам у цьому наш помічник–комп'ютер. (Демонструється презентація з музичним супроводом, <https://youtube.com/watch?v=aH8lo5Ddors>).

Соціальний педагог читає вірш Ганни Черінь «Українські квіти».

Вийшли зрання на гуляння

Українські діти,

Їх стрічали і вітали

Українські квіти.

Ось волошки, сонні трошки,

Синім шовком шиті,

Ясноокі, чисто вмиті,

Розбрелись по житі.

Ось рожева конюшина,

А на ній і комашина,

Що, не дивлячись на ранок,

Їсть солодке на сніданок.

На горбочку мак,

В шапці, як козак.

Він яскравий, мов вогонь!

А бундючний – Бог боронь!

Вміє задаватись так,

Як будяк!

Там росте холодна м'ята

(Добре пахне, як пом'ята),

Там шовкова трава

Щось шепоче, мов жива.

А з травички – ніжні личка:

То вже Братик і Сестричка

У тих самих кольорах,

Що на наших прапорах.

Розбрелись по полю діти –

*Більші, менші і малі –
Молоді яскраві квіти
Української землі.*

Соціальний педагог: Діти, на цьому наше заняття закінчується, пропоную вам переглянути мультфільм.

Наприкінці заняття діти переглядають мультфільм «Квіти дружби» (<https://youtube.com/watch?v=FYrcW2GRqcg>).

Додаток В

Зразки руханок для дітей дошкільного віку

Руханка «Печемо пиріжки»

«Місимо тісто»: руки «місять тісто» – по чергово права й ліва рука з силою опускаються вниз у «тісто» і виймаються з нього.

«Розкачуємо тісто»: руки долонями вниз розкачують тісто вперед-назад.

«Ріжемо тісто»: руки імітують різання тіста зліва-направо.

«Посипаємо пиріжки борошном»: імітація рухів рук під час посипання пиріжків борошном.

«Струшуємо руки»: долоня об долоню обтрушуються.

«Печемо пиріжки»: імітація ліплення пиріжків.

Руханка «Перемо білизну»

«Перемо білизну»: ноги виконують «пружинку», руки, імітуючи ручне прання, стиснуті в кулачки.

«Віджимаємо білизну»: обидві руки імітують рухи віджимання білизни з поворотом тулуба праворуч-ліворуч.

«Розтрушуємо білизну»: з поворотом тулуба праворуч-ліворуч, руки імітують розтрушування випраної білизни.

«Розвішуємо білизну»: руки піднімаються вгору з поворотом тулуба діагонально ліворуч-праворуч.

«Прищеплюємо білизну»: позачергове піднімання правої та лівої рук, ліворуч-праворуч, з імітацією рухів пальцями з прищепкою.

Наведемо зразки руханок для хлопчиків, спрямованих на формування гендерної толерантності дітей дошкільного віку за допомогою рухливих ігор.

«Ріжемо дрова»: імітація різання дров пилюкою – одна нога вперед виставлена, тулуб рухається вперед–назад, рука теж рухається вперед-назад, інша рука – на поясі.

«Рубаємо дрова»: імітація рухів під час рубання дров – руки ніби обхоплюють сокиру і рухаються вниз-вгору з нахилом тулуба вперед-назад.

«Косимо траву»: імітація косіння трави: приставний крок, поворот вліво-вправо, руки ніби утримують косу, рухаються по діагоналі згори-вниз.

«Загрібаємо траву»: імітація рухів загрібання трави.

«Забиваємо цвяхи»: імітація рухів під час забивання цвяхів.

Додаток Г**Гра «Маринка»**

Місце проведення: спортивний майданчик, спортивна зала.

Правила гри: усі діти стають у коло.

Соціальний педагогка промовляє лічилку:

Покотило, покотило

По дорозі волочило,

Сонце, місяць і зірки

На кілочку вийдеш ти!

Таким чином вибирають двох гравців. Кого вибрали першим, промовляє:

— Де ти стоїш?

— На ринку.

— Що продаєш?

— Маринку.

— Що хоч?

— Сім кіп галушок і зі сливками пиріжок!

За останніми словами діти оббігають коло. Хто швидше повертається на своє місце, знову починає.

З метою уникнення гендерної сегрегації дітей дошкільного віку, ми замінили ім'я дівчинки на інше слово:

— Де ти стоїш?

— На ринку.

— Що продаєш?

— Малинку.

— Що хоч?

— Сім кіп галушок і зі сливками пиріжок!

Додаток Д

Театральна постановка «Разом веселіше»

Ведуча: В одному дворі гуляли діти. Єва сиділа на лавочці й сумно дивилася, як хлопчики весело бігали, граючись у гру «Динозавр», яку самі й

вигадали. Єва зрозуміла, як у неї гратися – треба заховатися, поки Динозавр рахує до десяти. Потім, коли той іде шукати дітей, усі ті, кого він побачить, тікають і голосно кричать «Ааа...». Кого доганяли, ставав Динозавром.

Єва (сама до себе): Як же мені хочеться гратися з хлопчиками!..

Ведуча: Дівчинка підбігла до хлопчиків, намагалася включитися в гру, бігала, кричала. Та хлопчики зовсім на неї не звертали уваги. Настав вечір, діти розійшлися додому. А наступного дня хлопчики знову вийшли гратися в Динозавра, і Єва підійшла до них.

Єва: І я хочу з вами гратися.

Сашко: Це хлопчача гра.

Сергій (глузливо): А ти дівчинка.

Єва (здивовано): То й що? Я вмію грати в цю гру.

Сашко: До того ж, ти ще мала.

Єгор: Давай поміряємося (підходить ближче до дівчинки і демонструє певну різницю у зрості). От бачиш, ти нижча. Ми не будемо з тобою гратися.

Он дівчинка стоїть – іди до неї грайся, вона така ж мала, як і ти.

Ведуча: Раптом Єва хитро прищурилася та якось несподівано крикнула.

Єва: Я Динозавр! Ховайтеся!

Хлопчики (голосно): Динозавр! Динозавр! Ховаємося! Тікаємо!

Єва: рахує - 1,2,3,4,5,6,7,8,9,10.

Ведуча: Єва порахувала до десяти. Відкрила очі. І одразу побачила за гіркою зелену кофту Сашка, а за лавкою – сірі штани Сергія. Дівчинка побігла, закричала «коронне»: «Ааа...». Хлопчики теж кричали і тікали. Та Єва швидко наздогнала Сашка. Тепер він став Динозавром.

Сашко: Один, два, три...

Ведуча: Поки Сашко рахував, діти ховалися. Єва причаїлася зовсім поряд від Динозавра-Сашка за розлогим, величезним кущем смородини. Тут сховався і Єгор. Вони удвох чули, як Сашко голосно рахував: «...п'ять, шість...». Та ось щось зашаруділо в кущах. Потім хруснуло. Гілки смородини заворушилися прямо перед дітьми. Єва і Єгор подивилися одне на одного.

Єгор: Тихо! Не шаруди!

Єва (пошепки): А це не я. Мабуть, тут хтось є!

Ведуча: Діти почули знову шурхіт і тихеньке «няяяу».

Єгор: Та це ж киця!

Єва: Котик! Де ж він?

Ведуча: Діти почали розсувати гілки. У самісінькій середині величезного куща вони побачили маленьке кошенятко. Хотіли взяти його, але не могли дотягнутися, адже кущ був великим, гілки росли у різні боки і дістатися до тваринки було важко.

Єгор: Кс-кс-кс. Дивися, воно застрягло! Сидить і тремтить.

Єва: Ой, яке миле кошенятко. Його треба врятувати!

Єгор (голосно): Сюди! Усі сюди!

Єва (голосно): Допоможіть!

Ведуча: Сергій і Сашко прибігли на крик.

Сашко: Що трапилося?

Сергій: Чого гукали? Чому не граєте?

Єва (показує на кущ): Там кошенятко.

Сашко: Кошенятко?

Сергій (розсуваючи гілки): Я хочу подивитися. Єгор (стривожено): Дивіться, воно тремтить...

Ведуча: Кошенятко нявкнуло. Сергій поліз у кущ.

Сергій: Зараз я дістану котика. Ой, я застряг (перелякано)! Тягніть назад.

Єгор: Сергій завеликий, щоб пролізти в кущ.

Єва: Давайте я поспробую дістати котика.

Ведуча: Хлопчики відвели гілки смородини у різні боки, а Єва пролізла у малесенький прохід між ними.

Сашко: Ну, що там?

Сергій: Дістала?

Єва: Ой! Він такий маленький... Так, дістала!

Ведуча: Дівчинка з кошенятком на руках почала задкувати з куща. Сашко обережно прийняв маленького з Євиних рук.

Сашко (співчутливо): Бідненьке кошенятко!

Сергій: Воно, мабуть, хоче їсти...

Єгор: У мене вдома молоко є, я зараз принесу (відбігає).

Єва: А я знайду йому мисочку.

Сашко: У мене тато саме котлети планував смажити. Я швидко принесу.

Ведуча: Сергій пригорнув кошенятко до себе.

Сергій: О, замуркотіло. Раде-радісіньке.

Ведуча: Незабаром діти принесли мисочку, їжу та нагодували котика.

Сергій: Я його заберу до себе додому. Я думаю, мамо і тато будуть раді.

Ведуча: Діти не помітили, як стемніло. Щасливі від того, що в кошенятка тепер є домівка, вони розійшлися. Наступного дня, коли Єва вийшла надвір, хлопчики зраділи їй.

Єгор: Єво, привіт! Іди до нас.

Ведуча: Сергійко «відзвітував» за кошенятко – що воно їло, як гралося та яке воно гарненьке.

Сашко: Єво, давай гратися разом.

Сергій: Так, разом веселіше.

Ведуча: Ось так у цьому дворі хлопчики й дівчатка почали дружити, бо разом же веселіше і цікавіше. Не буває хлопчачих чи дівчачих ігор. В усі ігри краще гратися разом.